המכון התורני

דברי תורה

וישלח - תשפ"ז | גליון 213 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

להערות והארות: yoelf@asiatec.co.il
שירותי הקלדה ועימוד ב'מכון התורני'
רחוב האומן 27 ירושלים: **0533194867**

העלון יוצא לאור
לעילוי נשמת
מרן הגאון רבי אשר דויטש זצוק"ל

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים" וגו' (בראשית לב, ד).

לפני שבר גאון

נראה לפרש כי מה שכיבד יעקב את עשיו לשלוח אליו מלאכים, הוא על דרך שכתוב "מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם" (איוב יב, כג), שפירושו הפשוט שמגדל את הגוים על מנת לאבדם לבסוף, על דרך "לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן" (משלי טז, יח), כי גדלותם של רשעים הוא במזל, ויש לו מדרגה ידועה עד היכן יגיע, ואחר שיגיע למעלה זו, על כרחו יֵרֵד מטה מטה, והרוצה למהר מפלתם של רשעים, ימהר גדלותם עד אחרית המדרגה האפשרית, ומאז ימהר הגלגל לחזור אחוריו [וכאשר עשתה אסתר עם המן, (מגילה טו, ב)], וכך עשה יעקב אבינו עם עשו שכיבדו ושלח לו מלאכים ובכך מיהר מפלתו. (חתם סופר)

"כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לָבָן גַּרְתִּי" (בראשית לב, ה).

איך קיים יעקב אבינו את כל התורה בבית לבן

ברש"י, "גרתי" בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותרי"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים (מדרש אגדה).

וידועה הקושיא איך שייך לומר שקיים כל התרי"ג מצות, הא יש הרבה מצות שלא שייך לאדם אחד לקיימן, ובפרט לפני מתן תורה שלא היה בית המקדש ולא עבודה. ועוד שהרי היה בחוץ לארץ ולא היה יכול לקיים מצוות התלויות בארץ. ובפרט ידועה הקושיא, הרי יעקב אבינו נשא שתי אחיות [ועיין בזה במהר"ל ב"גור אריה" (כאן, ובפ' ויגש מו, י), וב"תפארת ישראל למהר"ל" (פרק כ)].

יש מתרצים [עיין ב"פרדס יוסף" כאן מה שכתב וציין בזה] על פי מה שאמרו חז"ל בכמה מצוות שהמקיימם נחשב כאילו קיים כל התורה כולה מכיון שהם שקולים כנגד כל התורה, כגון לימוד התורה, שמירת שבת (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה), וציצית (מנחות מג, ב), ואם כן יש לומר דעל ידי שקיים יעקב אבינו מצוות הללו נחשב כאילו קיים את כל התרי"ג מצות.

ועוד יש מתרצים דמחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה (קידושין מ, א), וכיון דבמחשבה בודאי רצה יעקב אבינו לקיים את כל המצוות על כן נחשב לו כאילו עשאן.

ביאור מאמר יעקב ששמר תרי"ג מצוות בבית לבן

פירש רש"י, דבר אחר, "גרתי" בגמטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים.

הקשו המפרשים דאיך היה יכול יעקב לומר שקיים את כל התרי"ג מצות. הרי יש ביניהם מצוות הנוהגות לישראל כגון הקמת מלך וקרבנות, ועיין ב"שפתי חכמים" דיש לומר דכל מי שעוסק בתורה של כל המצוות הוי כאילו קיימם [וכמו דאיתא במנחות ק"י ע"א לענין קרבנות].

וה"באר שבע" (בסוף הקדמתו לחדושיו על מסכתות הוריות ותמיד) **כתב** דמאי דכתיב בסוף מנחות (קי, א) 'כל העוסק בתורת החטאת כאילו הקריב חטאת' ודאי שאין הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקיה הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירוש, שכבר אמרו (ב"מ ל, א) 'העוסקים במקרא מדה ואינה מדה' וכו', וכן פירש רש"י (במנחות שם), כל העוסק בתורת חטאת כגון סדר קדשים דמיירי בהלכות עבודה, וכן הא דאשכחן בזבחים (מה, א) גבי הא דאמר רב יוסף הלכתא למשיחא, אלא דרוש וקבל שכר וכו' כלומר בדרישה תקבל שכר כאילו עשית אותה המצוה עצמה בפועל, דאילו מפני היותו עוסק בתורה בלבד הרי התורה רחבה מני ים וארוכה מארץ מדתה ויכול לדרוש בה כל הימים במצוות הנוהגות בזמן הזה, אלא ע"כ שרצה לומר בדרישה תקבל שכר יותר מעוסק בתורה אלא כעוסק באותה המצוה עצמה בפועל, ועיי"ש עוד. ולפי זה עיקר התירוץ לגבי יעקב משום דודאי פשוט שלא עסק בתורה סתם, רק שעסק בעיון עצום בכל התורה ממש, ולכך נחשב כאילו קיים כל התרי"ג מצוות. (אמונת צבי - הרב צבי אונגער)

"עִם לָבָן גַּרְתִּי וכו' וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה" (בראשית לב, ה-ו).

"גרתי" בגימטריא תרי"ג. כלומר, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים (רש"י).

על קיום המצוות סיפר יעקב לעשו רק בדרך רמז, ואילו על עשירותו הוא סיפר **בגלוי** ואף הוכיח לו אותה בשלחו לו מנחה, וכל כך למה?

אומר ה"חידושי הרי"ם" שהוא כדי שאם ירצה עשו להרע לו ולהזיקו, יחפש לעשות זאת ב'גשמיות' וברכוש, ולא ינסה לפגוע בו בעניינים רוחניים.

מבאר החיד"א ("פתח עיניים"): יעקב אבינו שלח לעשו לומר לו, אל תבטח בכך שנתחברתי ללבן הרשע וממילא בהתחברי לרשע הפסדתי. דע לך כי "עם לבן גרתי", לא התחברתי איתו באופן קבוע אלא כל השנים שבהן שהיתי במחיצתו הייתי בבחינת 'גר' בדרך ארעי. 'ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים', כי לא היה לי כל חיבור עמו, רק כגר הייתי, כאורח נטה ללון, ואף אל פי ש"ואחר

עד עתה", שהתארך זמן שהותי במחיצתו, לא היה זה בדרך קבע. וראיה לכך - "ויהי לי שור וחמור", ולו הייתי מתחבר עם לבן הרשע, הייתי מאבד ומפסיד הכל, כדברי הנביא ליהושפט מלך יהודה שהתחבר עם אחזיהו מלך ישראל הרשע (דברי הימים ב' כ, לז): "כִּהִתְחַבֶּרְךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֶׂיךָ", ומכך שאני התעשרתי הרי זו הוכחה שלא היה לי כל חיבור עמו וכל העת הייתי רק בבחינת 'גר'. (שנים מקרא)

"וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר" (בראשית לב, ו).

בכוונת "ויהי לי שור וחמור"

היינו שאמר לו אתה נתעסקת בארצות ובשדות ובבנין בתים ובנכסים שיש להם אחריות, ואני נתעסקתי בדברים שאין להם אחריות שאפילו יהיו כולם אלפי פעמים יבוא עליהם מגיפה ולא ישאר מהם כי אם מעט מזעיר, ולזה אמר "שור וחמור" שכולם חשובים כאחד בערך הבתים והשדות והארצות שיש לך.

או נאמר עוד "ויהי לי שור וחמור", שאמר יעקב אני מצטער על מה שאבדתי זמני על זה העולם, כי כולו הבל והוא כלה ונפסד, כי כל מה שֶׁהִרְוַחְתִּי אינם חשובים אלא כאחד, אמרו ז"ל (בראשית רבה עג, יא) ששים ריבוא רועים היו לו ליעקב אבינו ואמר שור אחד שכולם חשובים בעיניו כאחד, ואמר ויהי וי הי אמרו ז"ל (מגילה י, ב) 'כל מקום שנאמר ויהי הוא לשון צער', והנה בבתים אמר "וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת" (בראשית לג, יז) לצורכו ולא אמר בתים אלא בית, כל זה לומר שזה העולם הוא כלה ואין לו לאדם לאבד זמנו להניח מלהתעסק בדבר נצחי שהוא עומד לו וקיים ולהתעסק בדבר שהוא כלה ועובר, כי הֲוָיָתוֹ בזה העולם אינה נצחית אלא כגר, ולזה אמר "עִם לָבָן גַּרְתִּי" (בראשית לב, ה), כלומר גרותי שהיא דירת עראי היתה, ולזה אמר "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ" (בראשית ל, מג) ולא אמר יעקב לומר שאינו חפץ בהנאות העולם הזה, לא כמו שאתה חושב שזה העולם הוא קבע ולכך בנית ארצות לא די לך בית אחד או שנים אלא ארצות ושדות וקראת להם שמות כמו שעושים המלכים שבונים ארצות וקורין אותם על שמם שנאמר (תהלים מ"ט,י"ב) "קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת" (תהלים מט, יב), והארץ ששם כסא המלוכה בתוכה קורין לה שם, ולזה אמר ארצה שעיר שדה אדום. ומה שלא הזכיר הגמלים לומר 'ויהי לי שור וחמור וגמלים', הוא לומר שלא נשאר לו יותר גמלים שהיו חביבין עליו ולא יקנא עליו אם יש לו מהם.

(ש"ך על התורה)

"בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתֶךָ" (בראשית לב, ז).

המלה "גם" נראית כמיותרת, שהרי די היה לומר "והולך לקראתך".

מבאר המגיד מדובנא: על הפסוק (משלי כו, יז) "מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי כֶלֶב עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ" מביא המדרש (ב"ר עה, ג) משל ללסטים שהיה ישן ועובר אורח העירו משנתו וכו' - "כך אמר לו הקב"ה: לדרכו היה מהלך, ואתה משלח אצלו ואומר לו "כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב". מבואר במדרש, כי אלמלא היה שולח יעקב מלאכים לעשו, היה עשו הולך לדרכו ולא מגיע אליו. לכך התכוונו המלאכים באומרם ליעקב "באנו אל אחיך אל עשו", וביאה זו עצמה היא זו שגרמה - "וגם הולך לקראתך".

"קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת" (בראשית לב, יא).

"כי במקלי" - לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה **נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן** (רש"י).

הנה לפי פירוש מדרש אגדה, הפשט הפשוט בסיפא דקרא "כי במקלי עברתי" וגו' הוא, שהיה יעקב אבינו מתאונן "קטנתי" נתמעטו זכויותי "מכל החסדים" מחמת שתי הטובות שעשית עמדי, הטובה האחת "כי במקלי עברתי את הירדן" היינו הנס שעבר את הירדן בקלות כזו, והטובה השניה 'ועתה הייתי לשני מחנות' היינו שנתגדלה ונתרחבה משפחתו.

ויש לפרש בענין אחר על פי מה שפירש ב"דעת זקנים" לעיל (פסוק ח) **הא** דכתיב "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ", מיצר היה על שהיה ירא מעשו לאחר שהבטיחו הקב"ה. כלומר שראה בעצמו כעין חסרון בביטחונו בה'. ועד"ז אמר כאן עוד "קטנתי וגו' ועתה הייתי לשתי מחנות", כלומר, שהיה מתאונן על מיעוט זכויותיו מחמת שחלק את ילדיו לשני מחנות, וזה מורה על חיסרון מבטחו בה', שאם היה שם מבטחו לגמרי לא היה עושה פעולת השתדלות זו.

התבוננות לפני התפילה

וברבינו בחיי: "קטונתי מכל החסדים", מכאן שראוי לאדם שיתבונן בתפילתו חסרון עצמו ופחיתותו ואדנות האדון אשר הוא אליו עבד, זהו שאמר "את עבדך". ושיתבונן בריבוי חסדי ה' יתברך וטובותיו עליו, וזהו שאמר דוד ע"ה (תהלים טז, ב) "טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ". יאמר מתבונן אני בדרכי ה' יתברך שהוא אדון לכל העולם מיטיב אותם טובות האדון על העבד לא בחיוב, רק חסד גמור, זהו "טובתי בל עליך", כלומר איננה חיוב שתהא מוטלת עליך. ואחר שיתבונן בכל זה ישאל צרכיו. וכן אמר יעקב "הַצִּילֵנִי נָא" (פסוק יב).

"קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים" (בראשית לב, יא).

פירש רש"י, "קטנתי מכל החסדים", נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת, שעשית עמי לכך אני ירא וכו' והוא על פי הגמרא בברכות (ד, א).

אמנם הרמב"ן מפרש שה"קטונתי" קאי עליו בעצמו, וכוונתו לומר כי קטן הוא מהיותר ראוי לכל החסדים שעשה עמו, וכן אמרו בבראשית רבה קטונתי ר' אבא אומר איני כדאי. וכן מבואר ברבינו יונה ב"שערי תשובה" (שער ג אות כט).

וב"חובות הלבבות" (שער עבודת האלהים פ"ו) **מצאתי** בס"ד ביאור חדש בפסוק זה, והוא על פי מה שייסד שם דכל מי

שהבורא יתברך מיטיב לו בטובה מיוחדת, מחויב הוא להוסיף תמורתה בעבודת השם בתור הודאה עליה, ועל כן כשהיתה באה לחסידים הראשונים טובה מטובות העולם, היו מתפחדים לה מחמת שני טעמים, אחד מהם שלא יקצרו מהשלמת העבודה עליה וההודאה בעבורה, ותשוב להם לרעה כמו שאמר יעקב אבינו "קטנתי מכל החסדים" וכו' [ועיי"ש הטעם השני]. ולפי זה משמע דהכונה שיעקב אבינו חשש שהעבודת ה' שלו קטנה יותר מהמדרגה שהיא היתה צריכה להיות, כפי ריבוי החסד והטובה שקיבל מהקב"ה.

(אמונת צבי - הרב צבי אונגער)

"קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת, הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל בָּנִים" (בראשית לב, יא-יב).

להתבונן בחסד ה' עליו בכל מצב

יעקב אבינו היה בצרה גדולה באותה עת, והיה ירא לנפשו ולכל משפחתו, ואעפ"כ הכיר והדגיש את החסדים הגדולים שעשה לו הקב"ה.

ובנוהג שבעולם כשאדם נמצא בעת צרה (וכגון שממתין לשידוך, או שיש לו צער גידול בנים, או שאין פרנסתו מצויה וכדומה, או אפילו אם יש לו איזה קושי ברוחניות), ובפרט אם הוא במצב קשה, מיד נופל ליאוש וחושב שאין חייו שוים כלום, ושוכח מכל הטובות שעשה עמו הקב"ה בחייו, ואפילו מאלו שיש לו גם עכשיו, שהרי יש לו בריאות הגוף ומשפחה וחברים, ולחם לאכול ובגד ללבוש. האדם הזה מסתכל על חייו כאילו הם רק חיים של צער, ואינו רואה את כל הטוב שיש לו. וצריכים אנו ללמוד מיעקב אבינו שבכל מצב הכיר בטובות הקב"ה עליו, ואפילו בעת צרה.

ואכן אפילו אם ימצא אדם שאינו רואה טוב בחייו כלל ח"ו, שאין לו משפחה ולא חברים לא פרנסה ולא בריאות ר"ל, אעפ"כ יש לו טעם גדול להיות בשמחה. כי יש לו לאדם להתבונן על החסד הגדול באשר הוא יהודי, שיש לו תקוה לחיי נצח, והוא בן אהוב אצל הקב"ה שהרי כלל ישראל נקראים בנים למקום. ועליו לדעת שגם במצבו הקשה אם יעמוד בנסיון, יוכל לזכות לחיי נצח בעולם הבא. וצריך להבין שיש לו לְמה לצפות, שהעולם הזה הוא זמן קצר כלפי נצחיות העולם הבא, ושם יזכה להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו. ואף שזו עבודה קשה מאד, לחשוב על העולם הבא כשהוא מסובב בצרות, אבל באמת זו סיבה גדולה שיכולה לגרום לו שמחה גדולה על מצבו גם בעולם הזה, בידעו שכעת הוא עובר בפרוזדור על מנת להגיע לתענוג נצחי, שהוא יותר מכל הטוב שקיים בעולם הזה.

ולכן יש לכל אדם להתבונן בזה, ולדעת שאפילו כשהוא נתון במצב קשה, צריך לזכור את כל הטוב שיש לו, ובפרט את הטובה שתגיע לו לעולם הבא, ועי"ז יוכל להיות בשמחה אפילו בזמן הצרה - אשרינו מה טוב חלקנו - בכל מצב שהוא.

(עץ החיים)

"וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ" (בראשית לב, יג).

המפרשים עמדו על כפילות הלשון "היטיב איטיב" מה פירושו. וברש"י פירש "היטב" בזכותך "איטיב" בזכות אבותיך.

ועוד מפרש ב"קדושת לוי" על דרך שפירשו בספה"ק מאמר הכתוב שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלו א) "הוֹדוּ לה' וגו' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ", שמתחילה אנו מודים בכללות ואמרים שכל מעשי השי"ת הם 'טוב' ושוב משיכים בתפלה שהטוב הזה לא יהיה רק לעינינו, אלא 'יאמר נא' כל 'ישראל' יחדיו שלעולם חסדו, דהיינו שיהא הטוב נראה ונגלה לעיני כולם, וכן פירשו שזהו מה שמבקשים בכל יום ויום 'ותגמלנו חסדים טובים' דהיינו שייראה לנו שהחסדים טובים הם. וכן היו הצדיקים מפרשים הברכה שאנו מתברכים איש מרעהו בליל ראש השנה 'לשנה טובה ומתוקה' שעל פי האמת נוסח זה 'טובה ומתוקה' הוא כפל לשון, שהרי מה שהשי"ת עושה הוא לטובה ואיך שייך לברך את המתוק שיתמתק, אלא שלפעמים עושה השי"ת חסדים כאלו שבעיני בשר אין אנו רואים את המתיקות שבהם, ונמצא שהטובה אינה מתוקה כ"כ, וע"ז אנו מברכים שנראה בעינינו את המתיקות שבחסדי ה', והטובה תהיה מתוקה בתכלית. ועד"ז מפרש ב"קדושת לוי", שאמר יעקב אבינו לפני ה' "ואתה אמרת היטיב איטיב", שהטובה תהא בהתגלות וניכרת לעין כל.

(משחת שמן)

"וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו" (בראשית לב, יד).

מפרשי התורה הרבו בפירושים שונים לפרש לשון הכתוב "מן הבא בידו" מה כוונתו לומר, הרי תיכף להלן מפרט את פרטי המנחה ומה היא הקדמה זו.

ברש"י הביא ג' פירושים: א) "בידו" היינו 'ברשותו' כמו "וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ" (במדבר כא, כו), שהפירוש שם הוא שלקח את כל הארץ מרשותו. ב) "מן הבא בידו" היינו אבנים טובות ומרגליות, והלשון "מן הבא בידו" להורות על דברים שאדם צר בצרור ונושאם בידו. ג) "מן הבא בידו" היינו מן החולין, כלומר ממה שנלקח בידו ואינו נצרך לשלוח מאתו, ובא לומר שנטל מעשר מנכסיו כמה דאת אמר "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ" (בראשית כח, כב), והדר לקח מנחה.

ובמפרשי התורה פירשו בעוד כמה דרכים: ד) בפירוש הרא"ש עה"ת "מן הבא בידו" היינו ששלח לו דברים הנלקחים ביד, ולהדגיש שלא שלח לו עבדים שאינם מיטלטלים, ועל דרך שאמרו חז"ל (גיטין מג, ב) שאסור למכור עבד לעכו"ם מפני שמפקיעו מן המצות. ה) בחפץ חיים עה"ת "מן הבא בידו" היינו שלא בחר את בהמות המנחה ולא חיפש את המובחרים מבין בהמותיו, אלא לקח מכל הבא ליד מבלי לדקדק על טיבם. ו) ב"טעמא דקרא", "מן הבא בידו" היינו בהמות כאלו שרק בתקופה האחרונה באו לרשותו, ועפ"י מה דקיי"ל (עי' ע"ז טו, א) שאסור למכור בהמה לנכרי שמא ימכרנו בערב שבת בין השמשות והבהמה תשמע קולו של בעליה הראשונים ותלך אליו, ויכשל

באיסור מְחַמֵּר, ולכן שלח אליו בהמות כאלו שעדיין אינן מכירין קולו. (משחת שמן)

"וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו, עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים" וכו' (בראשית לב, יד-טו).

כשנערך יעקב אבינו למלחמה עם עשו אחיו מספרת התורה שהתקין עצמו לשלשה דברים לדורון ולתפלה ולמלחמה, והכתוב מפרט את גודל הדורון ששלח לו על כל פרט ופרט, כמה מינים נשלחו מכל בהמה וחיה למיניהם ולסוגיהם.

ואיתא במדרש (ב"ר עח יב) שכל אותן הדורונות שנתן אבינו יעקב לעשו, עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח לעתיד לבא, מאי טעמיה "מַלְכֵי תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ" (תהלים עב, י) 'יביאו' אין כתיב כאן אלא "ישיבו", עכ"ל.

ובספר "פרשת דרכים" (פרק כ"ו) הוסיף, וכן מביא החיד"א בספרו "נחל קדומים" בשם מהר"ש פרימו, שלא רק הבהמות הללו ששלחם יעקב יחזרו, שבהם לבד לא ייגרם קידוש ה' כל כך, שהרי מובן לכל שמה שלקח יש לו להחזיר, אלא כוונת המדרש לכל הוולדות שנולדו לבהמות הללו מאז הובאו לעשו ועד ימות המשיח, את כולם יחזירו למלך המשיח.

ולפי זה מבארים הטעם למה דקדק יעקב לשלוח מנין הנקבות כנגד הזכרים דייקא, כדי שאם ירצה עשו להגדיל העדרים האלו לא יצטרך להביא אליהם עוד בהמות מעדרים אחרים, אלא כולם יהיו ממתנתו של יעקב לבד, ולא ייכלל שום חלק מן הרע בעדרי הבהמות שלו ולא יהיה זה וזה גורם, ואז נמצא שכל הולדות וולדי ולדות שיהיו לעתיד לבא, הכל יהיו מאותם הבהמות ששלח יעקב, ואת כל העדר כולו כמעמדו יצטרכו להחזיר לעתיד לבא, וְיִגְרֵם קידוש ה' גדול וחזק לעיני כל העמים.

ובספר "סידורו של שבת" (ח"ב דרוש ח') מוסיף על דברי המדרש האלו, לבאר הפסוק "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו", שהלשון "מן הבא בידו" אין לו פירוש כלל, והיה לומר 'וישלח מנחה לעשו' ומה זה "מן הבא בידו", ומפרש בהקדם מה שאמרו חז"ל (ילקוט מלכים רי"ד) שבשעה שאמר להם אליהו לעובדי הבעל "בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה" וגו' (מלכים א' יח, כה) וכו' הפר של אליהו מיד נמשך אחריו והלך, ואותו הפר שעלה לשם הבעל, לא רצה ללכת עם נביאי השקר ונתקבצו כל ת"נ נביאי הבעל ות"נ נביאי האשרה ולא יכלו להזיז רגליו מן הארץ, עד שפתח אליהו ואמר לו לך עימהם, השיב הפר ואמר לאליהו לעיני כל העם, אני וחברי יצאנו מבטן אחת וגדלנו במרעה אחת והוא נולד לחלקו של הקב"ה ושמו של הקב"ה מתקדש עליו, ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי, אמר לו אליהו לך עימהם ואל ימצאו עלילה, כשם ששמו של הקב"ה מתקדש על ידי זה שעמי כך מתקדש על ידך, אמר לו הפר וכך אתה יועצני שבועה שלא אזוז מכאן עד שתמסרני בידם מיד "וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם" (מלכים א' יח, כו), מי נתן להם, אליהו, ע"כ מהילקוט שם. וכמו כן נאמר כאן, כי בעת שרצה יעקב לשלוח הבהמות לעשו בודאי לא רצו ללכת מחלק יעקב לחלק עשו והוצרך יעקב לקחת אותם בידיו למסרם שילכו אליו, והבטיחם שיתקדש שם שמים על ידם כאשר ישובו לידי יעקב לעתיד לבוא, וזהו "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו" שהוצרך לקחת אותם ולהביאם בידו לשלחם מנחה לעשו.

והנה אנו לומדים מכאן, שכל פעולה שנעשית לשם ה', יש לה תועלת ונגמלת בשכר טוב מן השמים, כי הלוא גם אצל עדרי הבהמות של יעקב וגם אצל הפר שעלה בגורלו להישחט לשם הבעל, היה נראה במבט שטחי שהפעולה שרצו לעשות עימהם היתה לשם עבודה זרה וחסרת תועלת רוחנית, אבל לפי האמת היו שניהם גורמים ישירים לקדש שם שמים בעולם, אצל פר נביאי הבעל ראו זאת תיכף ומיד, ואצל עדרי יעקב יראו זאת לעתיד לבוא, אבל לתכלית הענין היה במעשיהם תועלת גדולה עד מאוד, ונתקדש שמו של הקב"ה ברבים.

ומזה ילמד האדם מישראל דרך מוסר, שכאשר נסבב לו מן השמים לעסוק באיזה פעולה, אזי הגם שבשעת מעשה נדמה לו שלא יצא ממנה איזה תועלת, אך לעומת זה עליו לדעת שבהיות ומסבב כל הסיבות סיבב שיבוא לידו מעשה זה, לכן אין לו למשוך ידו מן הענין ולעזוב אותו, כי בודאי בסופו של דבר יהא ניכר התועלת שהצמיחה פעולתו, ולפעמים לא יהא ניכר זאת כי אם לאחר זמן רב, ויתכן אפילו לאחר מלאות ימיו בעוה"ז. כללו של דבר, על האדם המשלים הפעולה שנזדמנה לידו, להאמין באמונה פשוטה שמה שנסבב לו מן השמים לעשות הרי תצמח מזה תועלת וטובה לעתיד, וחובתו לתרום חלקו להשלמת התוצאה ולעשות את שלו בנאמנות. (משחת שמן)

"וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (בראשית לב, יז).

פירש רש"י, כדי להשביע עינו של אותו רשע ולתווהו [לשון תמהון והתפעלות] על ריבוי הדורון, וכן איתא בבראשית רבה (עו, ח).

ועיין עוד בבראשית רבה (עה, יג) דאמר יעקב לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהם.

ועיין ברמב"ן כאן שמפרש שעשה יעקב רמז שיהיו המסים והארנוניות שיגבו בני עשו מזרעו ברווח והפרש בין זו לזו.

ורואים מזה עד כמה היה בכוח כל מעשה ומעשה של האבות הקדושים להשפיע על עם ישראל לכל הדורות, וכדמצינו לגבי אברהם, יעוין בגמרא בב"מ (פו, ב) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקב"ה לבניו [לישראל] בעצמו, וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח, עשה הקב"ה ע"י שליח.

ובאמת דגם כל מעשה ודיבור ומחשבה שלנו משפיע הרבה על כל סביבותינו ואפילו על העולמות העליונים עיין ב"מסילת ישרים" (פרק א) וב"נפש החיים" (שער ד) מה שכתבו בזה.

עוד לימוד יש ללמוד מכאן דאפילו בעת שהיה יעקב בתוך צרת עצמו, לא נמנע מלחשוב ולהתפלל בעד צרות זרע

ישראל לדורות עולם, וכעין זה מצינו כמה פעמים אצל משה רבינו, ואכמ"ל בזה. (אמונת צבי - הרב צבי אונגער)

"וַיִּתֵּן בְּיַד עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (בראשית לב, יז).

'עדר לפני חבירו מלא עין, כדי להשביע עינו של אותו רשע, ולתוהו על רבוי הדורון' (רש"י).

שח מרן המשגיח רבי יחזקאל לעוינשטיין: בא וראה ציור על כל פיתויי עולם הזה וחמדותיו, ממה שבעה עינו של אותו רשע? - מאותו 'רווח' שבין עדר לעדר! כענין זה כל התאוות, וכל מה שיכול עולם הזה לספק לאדם, דמיון ותעתועים ומאומה אין בו. אלא מרחוק וממבט שטחי נראה הדבר כאילו יש בו איזושהי ממשות. (טללי אורות)

'נסמכה פרשת ציצית לעבודה זרה ולחלול שבת מפני שאף היא שקולה כנגד כל המצוות שנאמר ועשיתם את כל מצותי' (רש"י, במדבר טו, מא). וביאור הדבר, משום שבפרשת ציצית מבואר כיצד אפשר להגיע לקיום כל המצוות, ומה הם המפסידים המונעים אותו מקיום התורה והמצוות ומביאים אותו לאבדון רחמ"ל. בפרשת ציצית נמצאים כל עיקרי התורה והדת.

"וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת, וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" (במדבר טו, לח-לט). מבלעדי הזכירה אין אפשרות לעשיית המצוות. והדרך המביאה אל הזכירה היא "וראיתם אותו" ומבלעדי הראיה אין אפשרות לזכירה וע"י זה לעשיה. "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (שם), וברש"י 'הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה'. העינים מבקשים עצות ודרכים היאך להביא אותו לידי עבירה, נמצא שראית העין היא המפסיד העיקרי שיש לנו. וחייבים אנו למצוא דרכים היאך להתגבר על כך.

"ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני וריוח תשימו בין עדר לעדר", וברש"י, עדר לפני חבירו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתוהו על ריבוי הדורון. עינו של האדם רעבה ותובעת עולם הזה. וע"י ראית העין, העין שבעה ובאה על סיפוקה. והיינו בגדר מש"כ בדברי רש"י שהעין מרגל לגוף ומיד הלב חומד וכלי המעשה גומרים.

וענין זה של כח ראיית העינים תוקף את כולם, ואף הגדולים ביותר אינם יכולים להמלט מהשפעת ראית העין [ובודאי שכאו"א לפי מדריגתו]. קיי"ל בגמ' (שבועות לא) שנים באים לדין ואחד לבוש בבגד יותר חשוב מחבירו אסור לו לדון אותם, עד שיוריד את בגדו הנאה או שילביש אף את שכנגדו באותו בגד. מפני שבעת שהדיין יראה שאחד לבוש באופן יותר נאה ימשך אחריו ויבוא לפסוק את הדין לטובתו. ועיי"ש בלשון הגמ' שלופו פוזמקייכו וחותו לדינא. והנה איתא בגמ' (יבמות קט) שהדיין חייב לראות עצמו כאילו וחרב שלופה כנגדו וגיהנם פתוח מתחתיו, ובודאי שפוסק לפי המבואר בשלחן ערוך. ומ"מ באותה שעה כיון שרואה בגד נאה יותר משפיע זאת עליו עד כדי לעוות את הדין ולפסוק לטובתו. הרי לן להדיא כמה כח ניתן בראית העינים שכמעט ואין אפשרות להתחמק מהשפעתו. וע"ז נאמר "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שמות כג, ז), כי השקר מקרב אליו כל אשר רואה בעיניו.

העצה היחידה להמלט מהשפעת העין הוא ליצור ראיה חושית המתנגדת לראית העין הרעה, וע"י ראיה זו יעקור את כל ההשפעות השליליות שרכש לו בראית העין. ולכן ניתנת ציצית כדי שיהיה כנגד עיניו ראיה חושית וכדכתיב "וראיתם אותו", וראיה זו תביא לידי הזכירה וקיום המצוות, וראית הציצית תזכיר אותו שיש מצוה בעולם וזה ימנע אותו מהעבירות, וראה באבן עזרא (שם) שכתב 'והנה יהיה הציצית לאות ולסימן שלא ירדוף אדם אחר הרהור לבו וכל אשר שאלו עיניו', והרמב"ן ביאר שהראיה היא בפתיל תכלת, שהתכלת דומה לים. והים לרקיע. והרקיע לכסא הכבוד. והיינו שרואה בעיניו את הכסא הכבוד וזה יפריע להשפעת העין. וכל שאין לו ראיה נגדית פועל ראית העין הרעה.

וטעם כח העין י"ל בפשטות שהרי קרבת האדם לרע טבועה בו מראשית ברייתו. וכנאמר "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו" (בראשית ח, כא). ז' שמות יש לו ליצר הרע והקב"ה קראו רע (סוכה נב). ומכיון שקרוב כ"כ לרע, בשעה שהעין רואה רע הרי מעוררת את הרע שבקרבו ומשפיעה עליו, ומשו"ה שקולה פרשת ציצת כנגד כל התורה כולה, שמבלעדי ראית העין שבציצית אין באפשרותו להמלט מהשפעות השליליות שרואה בעיניו. ויסוד הנ"ל שזקוקים אנו תמיד להשפעות מנוגדות רחוק מאוד מהבנתנו ואיננו מכירים בה כלל, וזה ענין "שויתי ד' לנגדי תמיד" שמבלי השויתי תמיד אי אפשר להתנגד להשפעת העין. (אור יחזקאל)

"וַיִּתֵּן בְּיַד עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (בראשית לב, יז).

טעם שיעקב נהג בקמצנות כלפי עשו

"ורוח תשימו" - עדר לפני חברו מלא עין, כדי להשביע עינו של רשע ולתוהו על ריבוי הדורון (רש"י).

לכאורה מדוע יעקב נוהג בקמצנות ואינו מוסיף על העדרים כדי שיהיו מרובים באמת?

אלא מפני שיש לעשו דין גוי, שהוזהר עליו ב"לא תחנם" (דברים ז, ב), השתדל איפוא יעקב לא להיכשל במתנת חינם ולא להוסיף על ההכרח... כל שטח שיכול למלאותו באויר לא נתן בו ממשות. (קובץ מאמרים - רבי אלחנן וסרמן)

"וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק" (בראשית לב, כג).

'ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה' וכו' (רש"י).

הקשה הרב החיד"א בספרו "חומת אנך", יש לשאול מנא ידעו חז"ל שדינה היתה זו שנתנה בתיבה, אולי היה זה אחד מהשבטים, ואם משום שאמר הכתוב "אחד עשר ילדיו" אפשר שהכונה לעשרה מבניו ודינה אחותם.

ומפרש החיד״א, שלקמן (מג, כט) כשאמר יוסף לבנימין ״אֱלֹקִים יָחְנְךָ בְּנִי״ (בראשית מג, כט) פירש רש״י הטעם שברכו יוסף בחנינה משום שבשאר השבטים שמענו חנינה שכן אמר יעקב אבינו לעשו (להלן לג, ה) ״אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹקִים אֶת עַבְדֶּךָּ״ (בראשית לג, ה), ובנימין עדיין לא נולד אז, לכך ברכו יוסף בחנינה. ומכאן ראיה שדינה היתה זו שהוטמנה בתיבה, שאם נאמר שאחד מהשבטים היה, א״כ הרי נמצא שיש עוד אחד שלא נאמר עליו חנינה, שהרי רק על אלו שראה עשו אמר זאת יעקב, ולא מצינו שנאמרה חנינה על עוד אחד מבניו, אלא ודאי שהשבטים כולם עמדו שם לפניו ודינה היתה המוטמנת.

וב״קול אליהו״ מובא מה שפירש הגר״א, שהרי בגמרא מבואר הטעם למה נבנה ביהמ״ק דוקא בחלקו של בנימין, לפי שהוא היה היחיד מכל שבטי ישראל שלא השתחוה לעשו הרשע. ואם רק בנימין היה ראוי לזה, על כרחך שכל שאר השבטים היו שם והשתחוו לעשו, וא״כ בודאי שדינה היא זאת שהוטמנה בתוך התיבה, ומה שלא נבנה בחלקה, היינו משום שלא היה לה חלק בחלוקת הארץ.

אך קצת קשה לזה שהרי גם לוי לא היה לו חלק ונחלה בארץ ישראל, וא״כ אפשר שהוא היה זה שהוטמן בתוך התיבה ולא השתחוה לעשו, ומה שלא נבנה בחלקו היינו מפני שלא היה לו נחלה. ויש דוחים זאת שהרי היו לבני לוי מ״ח ערים בארץ ישראל [כדכתיב (במדבר לה, ב-ו) ״צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וגו׳ אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט וגו׳ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר״]. אבל זה תלוי בחקירה הידועה האם הערים הללו ניתנו להם כחלק ונחלה כמו שאר נוחלי הארץ, או שניתנו במתנה כתרומות ומעשרות. (משחת שמן)

❧

״וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ״ (בראשית לב, כה).

אמרו ז״ל (מובא ברבינו בחיי), אל תיקרי ״לבדו״ אלא ׳לכדו׳, מַאַיִן בא לו זה הכד, כשיעקב שם האבנים מראשותיו והשכים בבוקר ומצאן אבן אחת ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה וחזר הכד ונתמלא אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה ואמר אין זה ראוי להניחו כאן, והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו והמזבח ואהרן ובניו והמלאכים ועדיין כולו קיים כמו שאמרו חז״ל (הוריות יא, ב) ״זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם״ (שמות ל, לא), והוא כד השמן של הצרפית שאמר לה אליהו כד השמן לא תכלה, והוא אסוך שמן של אשת עובדיה הנביא, כשראה יעקב שכל כך נסים עתיד להיות בו סכן עצמו והביאו, כן מצאתי. (שפתי כהן)

❧

״וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ״ (בראשית לב, כה).

״**ויותר** יעקב לבדו״, אמר רבי אלעזר, שנשתייר על פכין קטנים. מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כן למה? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל (חולין צא, א).

חז״ל דקדקו בלשונם ואמרו כי צדיקים ממונם חביב עליהם ׳יותר מגופם׳ ולא חלילה ׳יותר מנפשם׳, כי כאשר נוגע הדבר לענייני הנפש, אין הממון נחשב אצלם לכלום.

וכך מספרים חז״ל (שמות לא, יז) על יעקב אבינו עצמו: ׳בשעה שמת יצחק, באו יעקב ועשו וחלקו את הכל. אמר יעקב: רשע זה עתיד הוא ליכנס הוא ובניו למערת המכפלה, ויהא לו חלק ודירה עם הצדיקים הקבורים בתוכה? מיד עמד ונטל את כל הממון שהיה בידו ועשה אותו כרי, ואמר לעשו: אחי, חלק שיש לך במערה זו תרצה, או הכסף והזהב הזה? באותה שעה אמר עשו: הרי זה בית קבורה מצוי בכל מקום, ובשביל קבר אחד שיש לי במערה אני מאבד כל הממון הזה? מיד עמד ונטל כל אותו הממון ונתן לו חלקו׳. הרי שבזבז יעקב אבינו רכוש רב למען תועלת רוחנית.

ולקושטא דמילתא כך היא המדה, שאותו יעקב אשר הון ועושר לא נחשבו בעיניו לכלום, ולא עוד ששנא אותו ומאס בו, וכפי ששמעתי מפ״ק הגה״ק מוהר״א וינברג זצוק״ל זיע״א מסלונים שפירש במאי דכתיב: ״וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה״ (לעיל לב, ו), על פי מה שאמרו חז״ל דאין ״ויהי״ אלא לשון צרה, דהיינו שאמר יעקב דהשור והחמור ושאר הקנינים החומריים המה אצלו בבחינת ״ויהי״, כי לצרה ולתלאה יְחַשְּׁבוּ בעיניו – היה ממונו חביב עליו מגופו ונזהר מבזבוז שאין בו צורך והכרח, וחינך את בניו וביתו אחריו בסוד הצמצום ובמדת ההסתפקות.

ומוסיף רבי שמואל דוד וואלקין: ואנכי הייתי עד ראיה בהיותי בביתו של רבינו הכהן הגדול בעל החפת חיים זי״ע, והגישו במוצאי שבת יין מפרי הגפן להבדלה, והביט החפץ חיים על כך בעין זעומה, ושאל האם אין חמר מדינה בבית? וברור דכונתו היתה שלא להכניס מותרות בתוך ביתו, כי אם החפץ חיים יהדר ביין בהבדלה, בני ביתו יהדרו לשתות יין בסעודה וסופו של דבר מי ישורנו.

(רמת שמואל - רבי שמואל דוד וואלקין)

❧

״וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ״ (בראשית לב, כה).

צדיקים חביב עליהם ממונם

בחולין (צא, א) ״ויותר יעקב לבדו״, אמר ר״א שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

וצ״ב מה היא החביבות הזאת, מאחר שראוי לאדם להסתפק במועט, בלחם לאכול ובגד ללבוש, שזה עצמו אנו לומדים מהנהגת אבינו יעקב, ומה זה שמאידך מוזכר כאן החביבות לממונו, אפילו לפכים קטנים.

ויותר מזה צ״ע ממה דקי״ל (סנהדרין פ״ב ה״ד) בין המדות שעלינו להקפיד שיהיה לכל דיין בכל בית דין של שלשה, שיהיה לו שנאת ממון. ושם מוזכר שדרשינן כן ממש״כ ״שֹׂנְאֵי בָצַע״ (שמות יח, כא), אף ממון שלהן אין נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון, חסר יבואנו, עכ״ל. וכיצד זה שייך יחד עם כל הנהגת צדקותם שנתבארה שם, אם מאידך גיסא ראוי להיות ממונם חביב להם.

אמנם המדייק בדברי הרמב״ם נראה לו דאין סתירה כלל, שהרי בהדיא כתב שאפילו ממון שלהן אין נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ ממון, והיינו שונאין ענין של רדיפה אחר ממון, והיינו ממון שאינו שלהם, וגם בשלהם אין נבהלין

עליו, היינו שאין נוגע ללבו ענייני ממונו שזה בין דאגותיו וצערו ויגונו על הפסדו, אבל מה שיש לו בדרך הישר ובצדק חביב עליו, כי בו מקיים חובתו בעולמו לזון ולפרנס עצמו ובני ביתו בצדק ונקיות מכל שמץ גזל ואונאה, ובו מקיים מצות צדקה, ובו קונה מה שנצרך לו לקיום המצות. ואין כאן שום זכר לתשוקה לעשירות ולרבוי ממון, אלא אותו המעט הנצרך לן חביב עליו.

וזכרוני מבית מדרשו של הרב דסלר ז"ל שהיה מרגלא בפומיה שכל מה שיש לו הם הכלים לעבודת הי"ת. וחייב להביא כל דבר לתכליתו ותיקונו. וזוהי חביבותו.

ועפ"י פשוטו ביאר ב"מכתב מאליהו" (ח"ד) כי מאחר שעמל בו וטרח ויגע בו שהכל יהיה נקי מגזל, וכמו שאמר יעקב, "בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן" (בראשית לא, ו), ו"הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה" וגו', וכל מה שעמל חביב עליו. [ועי' ב"מ (לח, א) 'רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו', ופירש רש"י ד"ה גמ', חביבה עליו על ידי שעמל בהן]. ונראה שכל משנ"ת יש לצרף יחד ונתבארו דברי חז"ל לאמיתה של תורה. (ברכת אברהם - רבי אברהם ארלנגר)

❧

ראה מדרש במדבר רבה (כב, ז): "וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד" (במדבר לב, א), הלכה, ג' מתנות נבראו בעולם, זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם, זכה בחכמה זכה בכל, זכה בגבורה זכה בכל, זכה בעושר זכה בכל, אימתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה, אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום וכו', וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם, למה, שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם, וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם, וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחלה מכל השבטים, שנאמר "וַיַּגְלֵם לְראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה" (דברי הימים א' ה, כו), ומי גרם להם, על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם, מנין, ממה שכתוב בתורה "ומקנה רב היה לבני ראובן" וגו'.

ומבואר בדברי המדרש שקרח והמן נאבדו מן העולם, הם ורכושם, מפני 'שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם'. וכן בני גד ובני ראובן הפסידו את ממונם וגלו תחילה מכל השבטים, מפני שחיבבו את ממונם והפרישו עצמם מיתר אחיהם בשביל קנינם.

ולכאורה דברי המדרש 'שלא היתה מתנתן מן הקב"ה' צריכים ביאור, והרי כל אשר יש לו לאדם בעולם הזה בא מאת הקב"ה. ואיך הוא יכול לחטוף את ממונו, וכתב ה"חובות הלבבות" (שער הבטחון פרק ד'): 'ואם לא יגזרו לו יותר מן המזון, אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פנים ולא בשום סיבה'.

והנה במדרש כתוב 'וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן' וכו', ומשמעות הלשון שבאותו חטא שחטאו קרח המן חטאו גם בני גד ובני ראובן. ולגבי בני גד ובני ראובן נאמר במדרש שחטאם היה שחיבבו את ממונם. ולפ"ז גם חטאם של קרח והמן היה בחיבוב הממון. אלא שאצל בני גד ובני ראובן וקרח, שהיו בעלי מדרגה גבוהה, היה החטא באופן דק, ואצל המן היה החטא באופן גס. וחטא זה, שהם חיבבו את ממונם, נקרא בלשון חז"ל 'שהם חטפו את הממון'.

אמנם צריך עדיין לבאר מהו החטא שבחיבוב הממון. והרי אמרו חז"ל (חולין צא, א): "ויותר יעקב לבדו" - אמר רבי אלעזר, שכח פכים קטנים וחזר עליהם, מכאן שצדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. ולמה נענשו קרח, המן ובני גד ובני ראובן בגלל שחיבבו את ממונם?

וצ"ל שצדיק היודע ומרגיש שהממון שבידו הוא בתורת פקדון מאת השי"ת, ועליו לשומרו ולהשתמש בו לעשות מצוות כפי רצון השי"ת, הוא מחבב את ממונו מפני שהממון הוא האמצעי לקיים על ידו את המצוות ולהגיע אל השלמות. אבל לחבב את הממון מפני שהוא שלו, ולהרגיש שהוא יכול לעשות בממונו כרצונו זה אסור. וזה הי' חטאם של קרח המן ובני גד וראובן, שהרגישו שממונם שלהם. ולכן נחשב הדבר כאילו חטפו את הממון מאת הקב"ה ונטלו לעצמם.

(חידושי הלב - רבי אלתר חנוך הענין הכהן לייבוביץ)

❧

"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ" (בראשית לב, כה).

פירש [הרה"ק והטהור איש אלהי וכו' כק"ש מו"ה יעקב יצחק מלובלין זצוק"ל] שהותיר יעקב לבניו את "לבדו". כי כשיבא משיח צדקנו במהרה בימינו אז יהיה " וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" (ישעיהו ב, יא), ויהיה "ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד" (זכריה יד, ט). (תוספתא למדרש פנחס, בסופו). (אבני זכרון ליקוט)

❧

"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ" (בראשית לב, כה).

ברש"י, 'שכח פכים קטנים וחזר עליהם'.

בשם האר"י ז"ל (ליקו"ת), שנצרך לידע שכל דבר שניתן לו מהשמים יש לו שייכות לזה, ונצרך להית נזהר שלא יקלקל ויאבד אותו הדבר, עכ"ד.

ומכל שכן שנצרך להיות נזהר במעלות הנדבק באדם שלא יקלקל ויאבד אותם.

(ליקוטי הרי"מ ח"א עמ' פט. עי' אוה"ח פ' ויחי מ"ט כ"ח ד"ה אשר כברכתו)

❧

'איזהו חכם הלומד מכל אדם' (אבות פ"ד מ"א). דהקדוש ברוך הוא הטביע במעשה בראשית בכל אדם שיהיה בו משהוא להתלמד ממנו ואם אין ביכולתו ללמוד מכל אדם נמצא שלא נגמר חכמה שבו, ויש לומר דמהאי טעמא בא כמה פעמים בלשון חז"ל 'תלמיד חכם' שכל כחו של חכם ע"י שהוא 'תלמיד'. ("שפת אמת" אבות)

❧

ימי בין הזמנים מטרתם לקחת פרק זמן למחשבה. כאן בוחן האדם את עצמו אם עולמו הפנימי בבחינת "ויותר יעקב לבדו" הוא אכן בר קיימא. עיקר המודד לאדם אם תורתו הינה בגדר "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן" (תהלים נח, ב) (ע' חולין פט, א) הוא אם גם כשנותר לבדו במאבק עם שרו של עשו, שהוא מאבק

המחלחל עד כסא הכבוד (ע' שם צא, א), מתקיים בו "שרית עם אלוהים ותוכל"!

מי שלומד רק כשיש זרם סוחף, כשקיימים כל הנתונים הנדרשים בדיוק - תורתו היא מבחוץ. עיקר אומנותו של האדם היא ליצור עולם פנימי, לעורר במהותו את הצימאון לרוחניות. זה הגדר של בן תורה.

זו גם הדרך לבניין בית המקדש ולמלכות בית דוד וביאת המשיח: הכרת עצמו, מאבק עם מושגי הרחוב, הליכה בטוחה לקראת עולמו הפנימי. וכל זאת בכח התורה. ההשקעה בתורה היא הדרך הבלעדית להגיע לעצמו ולפגוש את קונו. (גאל ישראל - רבי גבריאל טולידאנו)

לבדו

"**ונשגב** ה' לבדו", אף יעקב "ויותר יעקב לבדו" - "לבדו" זה ממדותיו של הקב"ה, שהכל בה, ואין כל צורך עזר מזולתו ית' [עי' ס' דחו"מ ח"א מאמר ק'] (בראשית רה, דברים א רסו).

סוד עוה"ב הוא עד כמה שאדם זוכה והגיע למדת "לבדו", המדה השולטת על כל המדות (בראשית רה-רו, דברים א רסו-רסז).

"**ויותר** יעקב לבדו" - לבדו זהו מעלתו של יעקב, וזהו זכותו, התרחקותו מחקת הגויים וממנהגיהם, ובזה נזכה לחיי העוה"ב (במדבר רט). (דעת תורה [ידות אמרים] רבי ירוחם הלוי ליבוביץ)

עינים להם ולא יראו

'אמרו רז"ל "ויותר יעקב לבדו", שנשתייר על פכים קטנים, וכשההמוני רואה זה אומר בלבו, הנני רואה החסידים עם כל חסידותם, משתדלים בעניני העולם, אעשה כן גם אני, ואוי להם לבריות רואות ואינן יודעות מה רואות'.

(דרשות הר"ן הדרוש השני)

"**וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ**" (בראשית לב, כה).

קניני התורה והממון הם כצרות זו לזו

כתב כאן ב"כלי יקר": 'כך זה המלאך סמאל שרו של עשו בראותו עניני יעקב עם עשו שהן תלויין בשמירת התורה כמו שכתוב "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד" וגו' (בראשית כז, מ), והנה כל זמן שלא הביט און יעקב כלל לא נזדווג אליו לסמא את עיני שכלו מכל וכל. אך כשראה שיעקב פרץ גדרו קצת ביציאה זו כי חנן אותו אלקים ונתן לו את כל ורוב עושר ונכסים וכבוד ויעקב יצא מגדר ההסתפקות קצת, "ויותר יעקב לבדו", וי"א לבדו במקום הסכנה כי הלילה זמן קהלה לכל המזיקים היא, והוא נשאר בלילה יחידי עבור פכים קטנים מחבלים רמים ונשאים ובעבור דבר מועט האחוז בחבלי בוז נותר במקום סכנה לבדו, אז אמר סמאל האח מצאתי און לי מאחר שיעקב התחיל בקלקלה ועשה את עצמו קצת עור מעיניו כי מי עור כמו אוהבי הממון אשר עליהם נאמר "וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשְׂבַּעְנָה" (משלי כז, כ), אז אמר סמאל הנה עת לקרב ועת לחבק אליו והנני מוסיף לו טומאה למלאות עיניו אבק ועפר כדי שיהיה סומא מכל וכל גם מעין השכלי וכו'. וכאשר ראה סמאל כי לא יכול לו לסמא עין שכלו מכל וכל אז השתדל בתחבולה אחרת לסמא קצת עין שכלו לכל הפחות לשלא יוכל לראות בסתרי התורה ובדברים נעלמים המכונים 'בירך' כמ"ש "חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ" (שיר השירים ז, ב) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר וזהו שאמר הכתוב "וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ" וכו'.

"**ותקע כף ירך יעקב**", להורות לו **כי שני קנינים אלו התורה והממון הם כצרות זו לזו**, "ותקע" היינו שנדחה האחד מפני חבירו כמו שכתוב "טוֹב לִי כִּי עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ" וכו' (תהלים קיט, עא).

ולהלן בפסוק "וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם" (בראשית לג, יח) מסיק ה"כלי יקר", אמרו רז"ל שלם בגופו ובממונו ובתורתו רמז לדבר "שלם" ר"ת שאר לימוד ממון, כי 'שאר' היינו גופו כי ע"י שיותר יעקב לבדו לכדו יצא מגדר השיווי כאילו היה חסר ממונו כי הלהוט אחר הממון נראה לעולם כיסו חסר, ואח"כ שאמר כי "יֶשׁ לִי כֹּל" (בראשית לג, יא) תקן הדבר והודה שהוא שלם ולא חסר ויש לו כל, זהו ענין שלם בממונו שלם בתורתו כי באמרו "ותקע כף ירך יעקב" נרמז לו שאין לו יד ושם בסתרי התורה כמבואר למעלה וע"י שתקן זה באמרו "וכי יש לי כל" נעשה שלם גם בתורתו כי הא בהא תליא כמבואר למעלה בפסוק "ויותר יעקב לבדו". ושלם בגופו מצליעת הירך כי בבאו עיר שכם נתרפא", ע"כ.

"**וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ**" (בראשית לב, כה).

ב"ראשית חכמה" (שער הקדושה פ"ו סימן ס"ד) **איתא** וז"ל: **ובתנא** דבי אליהו אמר על פסוק "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו", אמרו ז"ל מלמד שרצה להרגו ולא היה בו כח, מפני שיעקב אבינו היה מזויין תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו. הדא הוא דכתיב "וירא כי לא יכול לו ויגע" וגו' ונודע כי איש זה היה שרו של פרס כדפירשו ז"ל. (נחלת דבש)

"**וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ**" (בראשית לב, כה).

מעלות גדולות יש בהתבודדות מ"מ גם סכנה גדולה אורבת לו לאדם בזמן שהוא לבדו

עיין בשיחות הגרח"ש ז"ל (שנת תשל"ג - עמוד ס"ד) **שכתב** לענין התבודדות: "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו" ופשטיה דקרא ש"ויותר יעקב לבדו" הוא שגרם ל"ויאבק איש עמו", מכאן נראה גודל הסכנה בהתבודדות, שהרי כל זמן שהיה יחד עם בני משפחתו לא הסתכן יעקב כלל.

ואמנם מעלות גדולות יש בהתבודדות, והשתמשו בה גדולי עולם להשגת השלמות, מכל מקום גם סכנה גדולה אורבת לו לאדם בזמן שהוא לבדו, שאז מנסה השטן, הוא היצר הרע, להשתלט עליו. וזהו כונתם ז"ל בקידושין (לב) תנא דבי רבי ישמעאל, בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש וכו', ור"ל שאם פגע בך כשאתה לבד משכהו למקום הרבים, שזכות הרבים תגן עליך.

ואיתא בביצה (כ"ד ב) 'לעולם אל ימנע אדם עצמו שעה אחת מבית המדרש', ומדובר שם במי שרוצה לזכות בתורה, אבל גם כלול בזה מש"נ כאן, דחוץ לבית המדרש, אפילו כשעסוק הוא בתורה, כיון שהוא במצב של התבודדות, נתון

הוא לסכנה גדולה, ואפילו שעה אחת לא ימנע עצמו מבית המדרש, אשר שם זכות הרבים מרחפת על כל הנמצאים, ע"כ. (ישמח יהודה)

"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ" (בראשית לב, כה).

חד אמר כעכו"ם נדמה לו וחד אמר כתלמיד חכם נדמה לו (חולין צ"א).

שני סוגים של יצר הרע הם. יש יצר הרע שהוא מפתה פשוט את האדם לעבירות; אף כי יודע האדם שהדבר אסור, בכל זאת הוא מפתהו לבל יתן דעתו על כך. זהו: "כעכו"ם נדמה לו" – שהוא אומר לו פשוטות, היה כגוי. מאידך יש יצר הרע אחר, המתלבש באיצטלא של תלמיד חכם ומוכיח לו לאדם, שהעבירה היא בעצם מצוה, וזהו: 'כתלמיד חכם נדמה לו...' (מעינה של תורה בשם בעל אבני נזר)

"וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר" (בראשית לב, כה).

כאשר הלך יעקב אבינו לקראת עשו אחיו לפגשו ולהתפייס עמו, מספרת התורה שעל אם הדרך בא שרו של עשו מן השמים ונאבק עמו, וכשראה המלאך שאינו יכול להתגבר על יעקב, אזי (לב כו) "וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ". ואחר כל זאת כתיב ששאלו המלאך לשמו ואמר לו "לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל". ועלינו להתבונן במהלך הענינים, מה היה מהות המאבק ומה עשה לו המלאך כשראה שאפסה תקוותו לנצחו, ומהו מהות שינוי השם שקבע לו מאותו יום והלאה.

והנה במהות המלחמה כתב הרמב"ן וז"ל: שבהיות שיעקב הוא גם כן מקהל המלאכים שעליהם נאמר "מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ" (תהילים קג, כ), על כן לא יכול לו המלאך להזיקו, ולא הורשה רק במה שעשה עמו להקע כף ירכו. ומה עשה עמו בזה אמרו בבראשית רבה (עז, ג) שנגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו, זה דורו של שמד, וביאור הענין, כי המאורע כולו רמז לדורותיו, ואמר שיהיה דור בזרעו של יעקב שיתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן, והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה כדור של רבי יהודה בן בבא וחבריו. כמו שאמרו (שהש"ר ב, ז) אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול וכו' ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו, עכ"ל.

ועולה לנו מדבריו, שהמאבק הזה היה תחילת המלחמה המעשית בין היצר הרע לבין האיש הישראלי, ששרו של עשו הוא היצר הרע, והגיע ללחום עם יעקב שלא יכונן את העם היהודי שיהיו עובדי ה' ולוחמי מלחמה עמו כל ימיהם, אלא שבהיות שהיה יעקב מהני 'גיבורי כח עושי דברו' של הקב"ה, ולא הניח עצמו ליפול תחת ציפורני היצר, לכן לא יכל להכניעו לגמרי, וניתנה לו רשות רק 'שיגע בכף ירכו' ומהותה של פגיעה זו היא שניתן לו הכח לייסר את בניו בייסורים ולהפריעם מעבודתם.

ועניינו של שינוי השם מ'יעקב' ל'ישראל' מבאר הרמב"ן במקום אחר (דברים ז, יב), יען כי השם 'יעקב' ניתן לו על שם שעקב אחר עשו ונטל את הבכורה ממנו וגם את ברכות אביו לקח לו, וכמו שאמר עשו ליצחק "הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם" (כז, לו), שחשב שהבכורה אינה שייכת לו ובגניבה באה אליו, וגם הברכות שקיבל בערמה ובגניבה קבלם. אבל שכשראה המלאך איך שהוא לוחם ומתאבק עמו בכל כוחו, אזי הבין שבצדק מגיעה לו מעמד הבכורה, וביושר צריכים הברכות להגיע לו, שהרי הוא הוא אשר נלחם בכוחות הטומאה ויכול לעמוד נגדם.

ועל כן קראו מעתה 'ישראל וישורון' כאמור (דברים לג, כו) "אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן", כי מאחר 'ושרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל להם', כלומר שהתגבר על כוחות הרע, לכן צריך מעכשיו לקרוא לו בשמות הללו שהם מלשון 'ישר', והיפך ה'עקב' הוא 'מישור', שמאחר שנתיישרה העקבה, כי נתברר שהבכורה והברכות אינם עקבה אלא בצדק וביושר באו לו, הרי שפשוט ומובן שנשתנה שמו למעליותא, ואי אפשר לקוראו בשמו הראשון שאינו הולם אותו כלל, שהרי בצדק עשה מה שעשה.

ולענין עבודה מורם לנו, שצריך כל איש ישראל לדעת, שאנו נקראים בשם 'ישראל', בעבור זאת שאנו 'ישרים' נגד היצר הרע, וטעם זה "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" לא היה רק על המאבק אז, כי הרי 'המאורע כולו רמז לדורותיו' שיהיו עם בני ישראל נתונים תמיד במצב של מלחמה ומאבק עם היצר הרע, שהוא יעמוד עלינו לכלותינו מחיי העולם הבא, ואף שאנו רואים שיעקב אבינו עמד נגדו בגבורה ולא נכנע לו, אין זאת אומרת שהיצר עָזָבוֹ לחלוטין, אלא ההתגברות הזו היתה לשעה ולנסוך בנו הכח הזה להתגבר עליו, ואנחנו נצטרך להמשיך העבודה הזו הלאה ולהלחם עמו מלחמת חרמה עקובה מדם הנפש, וכאשר נעשה את עבודתנו בתמידות ובנאמנות, נזכה להכניעו ולהתגבר עליו.

וכבר הזהירונו חכמינו ז"ל על סכנה זו, ואמרו (קידושין ל, ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו. דהיינו שאין לך יום שאינו עומד על בני ישראל ומבקש להכשילם בחטאים ועוונות. (משחת שמן)

"וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר, וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ" (בראשית לב, כה-כו).

לימודים במלחמת היצר

מעשה אבות סימן לבנים, ומלחמה זו היא יסוד לדורות, וממנה ילמד האדם שחייב הוא להילחם בכל כחו נגד יצר הרע. וכשיש לאדם נסיון והיצר הרע רוצה להכשילו, והוא מרגיש שאינו יכול לעמוד כנגד יצרו, צריך הוא להתחזק וללחום בכל כחו להתגבר על יצרו. והיא המלחמה החזקה, כמש"כ ה"חובות הלבבות" (שער יחוד המעשה פרק ה'), וגם אם האדם נכשל ח"ו שיצרו התגבר עליו והכשילו, גם בזה יש לו ללמוד מיעקב. שהרי כתיב ביה "ויגע בכף ירכו", ואעפ"כ לא התייאש והמשיך להיאבק עמו עד שנצחו. וכן

אדם שנכשל אסור לו לחשוב שכבר הפסיד מעלתו, אלא יראה להתגבר ולהציל מה שנשאר לו, ואז יזכה לסייעתא דשמיא ותזרח לו השמש כמו ליעקב. ולבסוף ינצח את היצר, כמו יעקב שנקרא, ישראל מפני שנעשה שר על המלאך ויכל לו.

ויסוד זה כתב החפץ חיים (שמירת הלשון בהקדמה): 'ואפילו אם ימשך איזה זמן אשר לא יוכל לזרז את נפשו בענין זה מאיזה סבה, או שמצא את עצמו בכמה פעמים שנצח אותו היצר בענין זה, אף על פי כן אל יפל לבו עליו להתיאש עוד מענין זה, כי אם יחזק עוד את נפשו ויתעורר בענין השמירה ויהיה הוא המנצח. ובכל ימיו יתנהג כך, וזהו מה שאמרו חז"ל (בברכות ה, א) '**לעולם** ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו', וההרגזה הזו, היינו שיעשה עמו מלחמה לעולם, והיינו כמו שכתבנו. ושמעתי בשם גאון אחד, ששאל אדם אותו, אם לא כיון ברוב התפלה והוא עומד בסוף התפלה, באיזה אופן יעורר את נפשו להתחיל לכוין. והשיבו, משל למה הדבר דומה לתינוקת אחת, שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אדם אחד והתחיל לחטוף מהסל, ונבהלה ולא ידע שום עצה איך לעשות. פקח אחד עמד למרחוק, אמר לה, מה תעמדי, על מה תמתיני עד שיחטוף כולו, הנה הוא חוטף גם את חטפי, וכל מה שיעלה בידך יהיה שלך. כן הדבר ממש בענין התפלה, הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עצלות ומחשבות זרות, עד שעל ידי זה לא כיון בכמה וכמה ברכות מהתפלה, גם אתה חטוף וזרז את עצמך בכל כחך לכוין בברכות אשר עדיין הם לפניך. כן הדבר ממש בענייננו, היצר נצחך ביום זה בדבורים אסורים, אתה עמוד והתחזק נגדו למחר לנצחו. ואפילו אם חס ושלום יתרמי שינצחך עוד הפעם, אף על פי כן חזור והתחזק נגדו להלחם אתו, ובודאי יעזרך הקדוש ברוך הוא שתהיה גם כן מהמנצחים, כי הבא לטהר מסייעין אותו. כללו של דבר, כל ימיו של אדם תהיה מלחמה בינו ובין היצר, וזוהי בעצם כונת חז"ל, לעולם ירגיז אדם וכו'. וזה מה שאמר הכתוב (קהלת י, ד), "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲל�ֶה עָלֶיךָ, מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח".

[וענין זה מבואר היטב בספר "אהל רחל" להגאון רבי שמואל אויערבך זצ"ל: 'ידוע גם מה שביאר הגר"א ז"ל בקהלת (י, ד) על הפסוק "אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח", והוא יסוד וכלל גדול לבני עליה ומבקשי ה' עד זקנה ושיבה, כי הרי תמיד צריכים חיזוק בד"ת, ובודאי מי שטעם טעם תורה יודע שהיא מתוקה מדבש ונופת צופים ואין שום דבר שישווה לה, אך יש מצב שבו "המושל" הוא יצר הרע מכשיל לפעמים את האדם ח"ו, כל אחד לפי דרגתו בדקות או לא בדקות, כי אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא. וביאר הגר"א, "אם רוח המושל" הוא היצר הרע שהוא מלך ומושל "יעלה עליך", כלומר נתגבר עליך והכשיל אותך, היצר הרע מכשיל את האדם והוא יורד ברוחו וחוטא, ואחר כך בא יצר הרע ואומר לאדם, אף שעשית תשובה מכל מקום אין מקום לשאיפות הגדולות שהיו לך, כי אחרי החטא והקלקול לא שייך עוד להגיע למדרגות הגבוהות. זהו שהזהיר שלמה המלך ע"ה, "מקומך אל תנח", כי היא עצת היצר ואינה אמת, וגם אחרי החטא וביותר בדוקא אחרי החטא תתחזק ותתעצם אל תשליך את השאיפות הגדולות, ואדרבה תתחזק בזה יותר ויותר, למדרגות הכי גבוהות. ומבאר בהגר"א שרק מלאך הוא עומד במצבו ומדרגתו, אך האדם אינו עומד אלא עולה או יורד ח"ו, ועליו להתעצם בבחינת "לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל" (משלי טו, כד) בכדי להזהר מ"לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה", והאדם שנכשל במעשה אף שצריך לעשות תשובה והוא חוזר מיד, ו'לא ימצא איחור אלא בעמי הארץ', מכל מקום יצר הרע אומר לו להניח את כל השאיפות שהיו לו קודם שחטא וירד ברוחו. ועל זה בא החכם מכל אדם לומר "מקומך אל תנח", אל תזניח ואל תיטוש את כל והשאיפות הגדולות שהיו לך בתורה ובעבודת ה'. אדם מחויב לשאוף, אמנם אסור לו לרמות את עצמו ועליו לדעת היכן באמת הוא עומד, כי כל אדם מכיר את עצמו ויודע מה הוא באמת, ובמה נכשל, אלא שבכל מצב הוא צריך ומחויב לשאוף, להפעיל את הכוח של הדמיון. תמיד יש חיוב להמשיך ולשאוף. עיקר מעלתם של בני עליה שכל ימיהם הם 'מבקשים' ובכל מצב הם מקיימים בנפשם "מקומך אל תנח"].

וכל אדם צריך ליתן על לבבו ענין זה, בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. וכן בתחילת הפרשה מבואר שיעקב הכין את עצמו לשלושה דברים לדורון ולתפילה ולמלחמה (רש"י לב, ט), והוא בודאי ללמד אותנו האיך להתנהג עם היצר הרע. וי"ל שענין המלחמה הוא כנ"ל, שצריכים ללחום עם היצר בכל הכח. וגם ענין התפילה הוא כמו שאמרו חז"ל (סוכה נב:) "שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", וצריך להרבות בתפילה להקב"ה שיסייענו במלחמת יצרו.

ולענין הדורון, גם זה יש לו מקום במלחמת היצר. דהנה בענין יצר הרע יש ב' דעות [עיין אגרת המוסר לר' ישראל סלנטר], יש אומרים שיצר הרע הוא כח הגוף המתאוה לדברים גשמיים, ויש אומרים שהוא כח רוחני, שהוא המלאך הרע שיש לו כח ורוצה להחטיא את האדם. וענין הדורון שייך בשניהם. דלענין היצר הגופני, צריך האדם לפייסו על ידי שיעסוק קצת בגשמיות, ואז הגוף יהיה במנוחה ולא יפריענו בעבודת ה'. ולכן אין לאדם להיות מופרש לגמרי מעולם הזה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין קז, ב) 'יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת', שצריך האדם לקרבו בימין כדי שיוכל לעסוק כרצונו בעבודת ה'. וכן כתב המלבי"ם (תולדות כז, ד): שהנביא המגיד העתידות או המברך צריך להפשיט את נפשו מגופו ולהדביקה ברוחניות, היה צריך לתת שוחד אל הגוף תשורה או מתן מה שהגוף נהנה ממנו, בענין שגם הגוף יסכים אל ההפשטה הזאת שהיא נגד טבעו וכו', עד שתוכל הנפש להתבודד בענייני האלקיים, עכ"ל. וזהו הרמז במה שיעקב אבינו שלח דורון לעשו, שצריך האדם ליתן דורון ליצרו. ועל ידי זה יוכל להשתיק את כח הגוף ולא יהיה לו מפריע בעבודת ה'.

ולעניו היצר הרע הרוחני, גם בזה שייך ענין הדורון, והוא מה שאומרים בעלי המוסר שלפעמים צריך האדם לתת לו שוחד, והכוונה לפייסו. למשל, כשיש לאדם נסיון גדול וקשה לו להלחם נגד היצר שהוא חזק מאוד וקשה לנצחו, יתרצה ליצרו לבטל קצת לימוד התורה, אבל לא עכשיו רק לאחר זמן, ובין כך יתבטל ממנו חוזק היצר ולבסוף לא יפול ברשת יצרו כלל.

וכעין זה מצינו ברמב"ן (אחרי טז, ח) בשם פרקי דרבי אליעזר בענין שעיר המשתלח, שהוא שוחד לשטן, ואין הכוונה להקריב ח"ו קרבן לשטן, אלא הוא עבודת בוראנו שצונו לעשות כן. ויש לבאר הענין שהוא להורות שביום כיפור אנו מופרשים לגמרי מגשמיות, ובאמת היינו רוצים להישאר במצב כזה כל חיינו, אלא שרצון ה' הוא שנעסוק בעניני הגשמיות ונשתמש בהם לעבודתו. ולזה מביאים אנו מתנה לשטן, והוא כולו בשביל קיום רצון האדון ולא לשם נתינת מתנה לעבד, וזה מורה לנו שבזמן שנחזור לחיי הגשמיות תהיה כוונתנו לעשות רצונו יתברך, ולא בשביל הנאת עולם הזה. ועל פי זה יש לפרש ג"כ ענין הדורון ששלח יעקב לעשו, שהוא מורה על ענין השוחד לשטן, שהוא להורות שכל עסקנו בגשמיות הוא לקיים רצון בוראנו. (עץ החיים)

"וַיִּגַּע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב" (בראשית לב, כו).

ב"קובץ הערות" להגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (ביאורי אגדות יבמות ס"ו אות ו) מביא ממה ששמע מרבו החפץ חיים זצ"ל שפירש מדוע לא בא המלאך הרע להיאבק עם הצדיקים הקודמים כאברהם ויצחק, מפני שאברהם אבינו היה עמוד החסד, ויצחק אבינו היה עמוד העבודה והתפילה, ועבודות אלו אינם לרועץ כל כך בפני השטן כל כך עד שיראה צורך להיאבק עמם. אבל יעקב אבינו היה עמוד התורה, וכנגד עמוד זה הוא מתייצב בכל כוחו להיאבק ולהלחם, מפני שכאשר ישראל עוסקים בתורה אזי אין בכוחו להתגבר עליהם, כי התורה היא כלי זיינם של ישראל לעמוד נגדו וכמאמרם ז"ל (קידושין ל, ב) 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין', וגדול כוחה כל כך עד שמצינו (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) שויתר הקב"ה על עוון עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עוון ביטול תורה, וגלל כן בא השטן להילחם דוקא עם יעקב אבינו כדי לבטל הימנו כח עצום זה.

ובמלחמה זו לא הצליח להתגבר עליו **"וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ"** (בראשית לב, כו) שאת יעקב אבינו עצמו לא עלתה לו למנעו מן התורה, ורק הזיקו **"ויגע בכף ירכו"**, וכשני הפירושים בזה, או הא דאיתא בזוה"ק (בראשית קעא.) שקאי על תמכין דאורייתא, דהיינו שהצליח להזיק את תומכי התורה ואם אין קמח אין תורה, או כהפירוש שהוא מלשון 'יוצאי יריכו', דהיינו שעל יעקב אבינו עצמו אכן לא התגבר, אבל נגע בדורות הבאים שאת בניו הצליח לבטל מן התורה.

(משחת שמן)

"כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל" (בראשית לב, כט).

יש להבין מהו **"ותוכל"**, הרי נאמר **"וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ"** (פסוק לב). אמנם זכה יעקב שזרחה לו השמש והתרפא, אך

איך שייך לומר **"ותוכל"** כשיצא מוכה וצולע?

אומר האדמו"ר מרחמסטריווקא: 'אם שרו של עשו נזקק לגרום ליעקב נזק גופני, אות וסימן מובהק הוא שכבר נוצח בעיקר המערכה'...

"וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם" (בראשית לב, ל).

יש להבין מפני מה הוצרך יעקב לידע שמו של המלאך, ולעומת זה מדוע לא רצה לגלות לו שמו.

ובספרים הקדושים מבואר ענייננו של יעקב אבינו לפי הידוע מספרי קבלה שהשם מורה על תוכן הנקרא, ורצה יעקב אבינו לעמוד על תוכנו ומהותו של המלאך היצר הרע כדי שידע האיך יוכל להתגבר עליו ולהלחם עמו, וכדי ללמד את בניו הבאים אחריו מהי הדרך המובחרת במלחמת היצר.

ומה שלא רצה המלאך לענות אותו ואמר לו "למה זה תשאל לשמי" ישנם כמה ביאורים בספרי המפרשים לבאר תשובתו ע"ד העבודה.

א) הודיעו שאין לו שם קבוע, כלומר שאין לו מהות ומהלך קבוע היאך שבא על האדם, אלא משתנה בכל זמן ושעה כפי ראות עיניו צורך מטרתו להסית את האדם לרע.

כ) השיבו "למה זה תשאל לשמי", ואין לי שם כלל, כי מה שהאדם מדמיין לעצמו שיש בי מהות הכל דמיונות אחיזת עינים ושקר, כי באמת אין בו שום כח.

ג) והחידושי הרי"ם מפרש שֶׁבְּאָמְרוֹ "למה זה תשאל לשמי" התכוין לדחותו ממנו שלא יעמוד על מהותו, ושלא יתבונן בדרכיו למצוא עצה איך להתגבר עליו, כי כך דרכו תמיד שמבלבל את האדם ומסיח דעתו שלא יעשה חשבון הנפש להבין מצבו ולנסות להתגבר על תעלולי היצר. וכן איתא בספרים מה שאמר פרעה למשה (שמות ה, ט) "תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים" היינו שהיה מכוון לבלבלם שלא יהיה להם כח וזמן להתיישב בדעתם נגדו. וזהו הענין שכשביקשו יעקב אבינו שיברכו ניסה המלאך להשתמט ממנו ודחה אותו שיברכו כאשר יוסיף לו הקב"ה שם כמו שכתב רש"י (פסוק כט), כי זוהי עצת היצר תמיד שכל דבר טוב שמזדמן לאדם מישראל הוא מנסה לדחותו לאחר זמן בקוותו שעד אז תפוג ההתעוררות ממנו. אמנם לעומת זה אפשר ללמוד מהתנהגותו זו לטובה, שכאשר מגיע לידי ניסיון ומנסה היצר להכשילו בדבר עבירה, אזי יעשה מה שהוא מלומד לעשות וידחהו לזמן מאוחר יותר, וע"י זה יבטל כוחו לגמרי. (משחת שמן)

"וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ" (בראשית לב, לב).

האדם - תכלית הבריאה

"ויזרח לו", לצרכו לרפאות את צלעתו וכו', ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו (רש"י).

ולכאורה יפלא הרי אם השמש זרחה לפני זמנה או שוקעת לפני זמנה, דבר זה גורם שינוי בכל העולם, ומדוע עשה הקב"ה שינוי בכל העולם אם הוא לצורך יעקב בלבד.

ויש לבאר ע"פ מה שכתוב ב"מסילת ישרים" (פרק א'): 'ואם תעמיק עוד בענין תראה כי העולם נברא לשימוש האדם [וזה אחד מן הטעמים שבריאת האדם היתה באחרונה - כדי שימצא את שאר הנבראים מוכנים להשתמש בהם כדאיתא

בסנהדרין לח], ואם הוא שולט בעצמו (ר"על גשמיותו) ונדבק בבוראו ומשתמש בעולם רק להיות לו לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה וכל העולם מתעלה עמו [כל העולם מתקרבים יותר אל הקב"ה ומתקדשים יותר], כי עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המוקדש בקדושתו יתברך והוא כענין אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו, אמרו (חולין צא, ב) אמר ר' יצחק מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו'.

נמצא שכל העולם נברא כדי לשמש את הצדיק בהיותו התכלית של כל העולם, והוא יכול להשתמש בכל הנבראים כרצונו כי הכל נברא כדי לשמשו. ולכן מובן שבזמן שהיה צורך עבור יעקב שהשמש תשקע מוקדם - שקעה מוקדם, ובזמן שהיה צורך שתזרח מוקדם - עלתה וזרחה מוקדם. וזה ענין מה שאמרו חז"ל (מו"ק טו.) צדיק גוזר והקב"ה מקיים, שהרי הוא תכלית כל הבריאה והכל נברא בשבילו.

ובזה יבואר גם מה שכתב רש"י ריש ויצא (כח, י) ש'יציאת צדיק מן המקום עושה רושם', כי כשהצדיק נמצא במקום הוא משתמש לשם שמים בכל מה שיש שם, וע"י זה הוא מתעלה ואותו המקום מתעלה עמו, [כי אף שכתב המס"י שכל העולם מתעלה עמו, אבל ודאי כל הקרוב יותר לשמשו מתקדש יותר], וביציאתו יש רושם, שכיון שכבר לא נמצא הצדיק שם, אינם מתעלים כמו בזמן שהצדיק היה ביניהם.

ועל דרך זה אמר האלטער מסלובודקה, כשאדם הולך בחוץ, הרי בדרך הליכתו הוא דורך על עשבים והרבה מהם מתקלקלים על ידו. ולא עוד אלא שכל עשב יש לו מלאך הממונה עליו (הנקרא ע"י חז"ל 'מזל') האומר לו 'גדל' (ב"ר י, ו), וכשמתקלקל העשב ההוא גם המלאך שלו מתבטל מפני ששוב אין לו עשב לשלוט עליו, ואם כן איזה היתר יש לאדם לעשות כן. אלא מפני שכל הבריאה היא כדי לשמש את האדם העובד את ה', מותר לו להשתמש בהם כרצונו. מה נורא מחזה זה, שכל הנבראים - הן העצים והעשבים והן שאר חלקי הבריאה, וגם המלאכים השולטים ומשפיעים עליהם - כולם מסתכלים על האדם ועומדים לפניו באימה, בידעם שכולם נבראו לצרכו ומציאותם תלויים בו. ומה נורא המראה אם אדם חוטא, הרי הנבראים ומלאכיהם מסתכלים עליו ומתפלאים, הלא אתה אדוננו, ואיך יכולת לעשות חטא כנגד הבורא.

ויש בדבר זכות גדולה לנו שבחר בנו הבורא יתברך להיות עיקר **הבריאה**, וגם אחריות גדולה, שהרי אם יחטא ח"ו ואינו ממלא תפקידו, כל הנבראים רואים החסרון הגדול בפניהם, והם יראים ממה שיארע להם, כי הם נבראו לשמש את האדם, ועכשיו שהוא מתקלקל הרי כולם מתקלקלים ויורדים עמו.

צריכים אנו להתעורר הרבה מענין זה, להרגיש את גודל חשיבותנו שהכל נבראו כדי לשמשנו, ואם נופלים ח"ו, גם כל הבריאה תובעת את קלקולה מאיתנו. ועל ידי זה נתחזק ליזהר יותר במעשינו, ביודענו החשיבות וההשפעה של כל מחשבה או דיבור או מעשה שאנו עושים. (עץ החיים)

❧

"עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה" (בראשית לב, לג).

רבותינו בעלי התוספות מביאים שני טעמים לאיסור:

הטעם האחד - לזכרון הנס שניצל יעקב מיד המלאך, שלא נגע בו אלא בכף ירכו ולא הרגו. משל לאדם החש תמיד בראשו או בלבו, ומקבל עליו שלא לאכול עוד מן הראש או מן הלב, כדי שיהיה לו הדבר לרפואה.

הטעם השני - "על כן", על שנהגו בניו שלא כהוגן, בכך שהניחוהו ללכת יחידי ולא ליווהו, ובשל כך נאבק במלאך וניזוק בגיד הנשה, אסר להם הקב"ה לאכלו, כדי שמכאן ואילך יהיו זהירים במצוות לויה. ולכן הוזהר יעקב ללוות את יוסף בנו, כששלחו אל אחיו.

כך כתב בספר החינוך (מצוה ג) בטעם המצוה: 'משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגלויות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא וזרעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך. וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו'.

❧

מפרשי התורה האריכו הרבה בטעם שנאסר גיד הנשה באכילה.

וב"דעת זקנים" כתב ע"ד המוסר שהוא על שעשו בני ישראל שלא כהוגן שהניחוהו ללכת יחידי ולא עשו לו לויה, וגלל זאת הוזק על ידם בגיד הנשה, לכך אסר להם הקב"ה גיד הנשה כדי שיהיו זהירין במצות לויה משם ואילך.

ומקשים העולם איזה עונש יש בזה, הרי אין בגידין טעם מורגש ומה הפסידו בנ"י באיסור זה. וכבר הקשה כן בפירוש התוספות עה"ת (שיצא לאור לאחרונה מכת"י), ותירצו שם שההפסד הוא כי אם יתערב בהיתר אינו בטל, כיון שהוא בריה שלימה וקיי"ל להלכה (שו"ע יו"ד סי"ק ס"א) שבריה אפילו באלף לא בטל.

ותירוצם תמוה קצת שהלוא דין זה אינו רק מדרבנן.

וראיתי להגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל בספרו ברכת שמעון שכתב, שהעונש אינו עצם האיסור באכילה, שהרי כאמור בלאו הכי אין בו שום טעם ומה לנו שאי אפשר לאכלו, אלא עיקר הקנס הוא הטירחה הגדולה שיש בניקור האחוריים מהגיד. והוסיף רעיון נאה על פי פירוש ה"דעת זקנים", שעונש זה הוא מדה כנגד מדה, שמכיון שבני יעקב לא רצו להטריח עצמם ללוותו, לכן נקנסו בטורח גדול שעליהם לטרוח על כל בהמה שהם שוחטים לאכילה.

ויש בזה תוכחת מוסר לכל איש ישראל שלפעמים מזדמן לאנשים איזו טרחה יתרה, וחושבים לעצמם לחסוך הטרחה

ע״י שיתבטלו מן התורה, כגון הממהרים לאיזה מקום מסוים ימהרו לילך לשם על חשבון סדר הלימוד וכל כיוצא בזה, אבל שוכחים המה אזהרת חכמינו ז״ל במשנה (אבות פ״ג מ״ה) שאמרו ׳כל הפורק ממנו על תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ׳, ונמצא שלא יחסכו מעצמם כלום, ואולי אף יוסיפו טרחה נוספת על זו שיש כבר בידם.

(משחת שמן)

✤

״וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת הַיְלָדִים עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת״ (בראשית לג, א).

מעשה אבות סימן לבנים

כשבא עשו לקראת יעקב הכין יעקב את עצמו למלחמה ולתפילה ולדורון. וכתיב ״וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא״ וגו׳. ויש לעיין מה ענין זה של נשיאת עינים שמציין הפסוק, ולמה לא הספיק בזה שיעקב ראה שהנה עשו בא.

והנה ידוע מה שהאריך הרמב״ן דכל מה שעשו האבות היה סימן לבנים, וכן הוא במדרש בכמה מקומות בפרשיות הללו. ועל כן ברור דכאן כשראה יעקב שעשו בא לקראתו הבין שאין כאן סתם פגישה אישית עם עשו אחיו, אלא דכאן טמון ביאתו של עשו לדורות. ולכן כשהכין יעקב את עצמו היה זה הכנה לא רק להציל את עצמו ומשפחתו מעשו באותו מפגש, אלא למנוע פורענותו והשפעתו של עשו לכל הדורות. יעקב אבינו הסתכל בכל פסיעה ופסיעה במבט של ׳זריעה לדורות׳.

איתא במדרש (בר״ר ע״ה י״ג) עה״פ ״וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר״ (בראשית לב, יז), וז״ל: ״וַיִּתֵּן בְּיַד עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ״ (בראשית לב, יז), מהו ״ורוח תשימו״, אמר יעקב לפני הקב״ה רבונו של עולם אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהם. ומסיים שם המדרש בזה״ל: באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום, בכה וביקש רחמים מלפני הקב״ה ושמע תפילתו והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב שנאמר (תהלים כ, ב) ״יַעַנְךָ ה׳ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב״, ע״כ. וצ״ב מאי האי שהבטיחו הקב״ה שהוא מושיעו ׳בזכותו של יעקב׳, והלא הקב״ה מדבר עם יעקב בעצמו.

אלא דהמדרש מגלה לנו בזה דיעקב ניגש במבט של ׳סימן לבנים׳ וכשעשו בא לקראתו ״וישא יעקב את עיניו״ שראה כאן השורש ל׳צרתן של ישראל׳ וכמו שכתב המדרש שראה את עשו בא מרחוק, והוא הכין את עצמו בתפילה לדורות שהקב״ה יושיע את ישראל בכל דורותיהם מהשפעתו של עשו. ועל זה הבטיחו הקב״ה להצילו מכל צרותיו בזכותו של יעקב, שכוחו וזכותו של יעקב יְלַוֶּה את בניו להמלט בכל צרותיהם, וזה מה דאיתא בקרא ״יענך ה׳ ביום צרה ישגבך שם אלוקי יעקב״.

וצריך לבאר דבר זה, למה מצינו דוקא ביעקב העוצמה של מעשה אבות שיהיו סימן לבנים. והטעם הוא משום שיעקב היה הראשון מהאבות שהיתה מיטתו שלימה, שהקים י״ב שבטי י-ה שהוא התמצית והשורש לכלל ישראל. ולכן דווקא אצל יעקב בעת זריעת כלל ישראל, כל מעשה ומעשה משפיע לדורות, דכל מעשה טוב הוא בנין לדורות ובכל חסרון ג״כ יחסר לדורות.

וכאן רואים אנו ענין נורא שהורים צריכים לדעת, דהרי כל בית ובית הוא עולם מלא וצריך להנהיגה על דרך ישראל סבא - אוהליך יעקב, וכשבאים להקים משפחה בישראל אין זה ענין של דור אחד בלבד אלא באים לייסד שרשים לדורי דורות. ולכן כל צעד ושעל צריך להיות במחשבה תחילה, ובכוונה זו שאם הוא מעשה טוב הרי זה שורש טוב לדורות, ואם לא הרי גם זה יכול ח״ו לגרום השפעתה לדורות. ועל כן צריך כל אחד להדר בכל עניני בבנין הבית וחינוך הילדים להיות מהדרין מן המהדרין, בכדי להעמיד דורות ודורי דורות כולם על דרך התורה למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳.

(דרכי יוסף - רבי יוסף צבי הלוי דינר)

✤

״וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹקִים אֶת עַבְדֶּךָ״ (בראשית לג, ה).

יש להבין לשון השאלה מה נתכוין עשו לשאול בזה. ועוד צריך להבין מה שיעקב לא השיבו רק על הילדים ולא על כל שאלתו ששאל גם על הנשים. וברש״י פירש ״מי אלה לך״ - מי אלה להיות שלך. והספורנו כתב ששאל רק על הילדים אם הם בניו או עבדיו ובני ביתו.

ובספר ״בית פנחס״ כתב לפרש על דרך המוסר, שכשראה עשו את השבטים הקדושים בני יעקב לפניו, הכיר בתואר פניהם שהם בעלי יראת שמים וקדושה, והיה עומד ותמהה לעצמו, הרי נשא יעקב שתי אחיות שזה אסור עפ״י תורה, וא״כ הלא ילדיו ממזרים ופסולים ובעלי תכונות רעות כיאה לממזרים, ומנין להם פנים טהורות וזכות, ומתוך תמיהה זו פנה ושאל לאחיו ״מִי אֵלֶּה לָךְ״ כלומר מנין לך השראת קדושה זו על פני בניך, והשיבו יעקב ״הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹקִים אֶת עַבְדֶּךָ״ כלומר שמה שנשא שתי אחיות היה זה עפ״י הדיבור וברוח הקודש, ולא היו אלו נישואי איסור, וממילא הרי אין הילדים פסולים וראוים המה להשראת השכינה והקדושה.

(משחת שמן)

✤

״וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ, וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן, יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה, וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה נָּא עִמְּךָ מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי״ (לג, יב-טו).

התחברות לצדיקים או לרשעים פועלת הרבה

מכל המשא ומתן שהיה בין יעקב ועשו צריכים אנו ללמוד לדורות, כיצד להתנהג כשאנו נפגשים עם אומות העולם, וכמ״ש במדרש (בראשית רבה עח, טו) ׳רבינו כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא׳ [רבינו כאשר היה עולה [לדבר] עם המלכות, היה מעיין בפרשה זו]. עשו התנהג עם יעקב כאח טוב כמו שכתוב (פסוק ד) ״ויחבקהו, וישקהו״. ואע״פ כן, לכל הצעותיו של עשו, השיב יעקב

בטענות שונות שאי אפשר או שלא כדאי וכדומה, והשתמט מלהתחבר עם עשו הרשע עצמו וגם עם הטפלים לו. 'כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים' (רש"י ויצא לא, כד; יבמות קג, ב).

❧

"וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר" (בראשית לג, יח).

דאגת הצדיק לסביבתו

איתא בגמרא (שבת לג, ב): 'אמר רב, מטבע תיקן להם. שמואל אומר, שווקים תיקן להם. ור' יוחנן אמר, מרחצאות תיקן להם'.

מטבע תיקן להם - שעד אותה שעה היו קונים בחליפין, שהחליפו פירות וירקות ובהמות ונכסים, אבל קביעת המחיר באופן זה לא היתה מדוייקת. וע"י ההשתמשות במטבע למשא ומתן, ידעו בדיוק ערכו של כל חפץ.

מרחצאות תיקן להם - עד אותה שעה היו הולכים לרחוץ בנהר, אבל במרחץ יש כמה מעלות, שהוא מקום צנוע, ויכולים לחמם את המים, וגם שהוא קרוב יותר אל היישוב.

שווקים תיקן להם - עד אותה שעה היו הולכים מבית לבית למכור סחורה, ובעלי הבתים היו צריכים להמתין עד בואו של המוכר כדי לקנות מה שהם צריכים, וכיון שתיקן שווקים היה תועלת לכולם, בין למוכרים ובין לקונים.

יעקב אבינו נכנס למקום שלא הכיר שם אדם, ולא היה בדעתו להשתקע שם אלא לגור בלבד, ואעפ"כ רצה לעשות תיקונים עבור תושבי העיר ההיא, ומסתמא היה נוהג כך בכל מקום שאליו הגיע.

וכך מצינו בנח שנקרא שמו על שם שהביא מנוחה לעולם במה שהכין להם כלי מחרישה (רש"י בראשית ה, כט), ועל שם זה נקרא נח, היינו שחשיבותו היתה במה שהביא תועלת לעולם, יותר ממה שקיים את העולם כשנשאר חי בזמן המבול. (עץ החיים)

❧

"וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה" (בראשית לד, ז).

הריגת אנשי שכם - אוהבי ה' שנאו רע

"ובני יעקב" שמעו הדבר ו"באו מן השדה", ובאו באמצע הדבור, שדבר חמור עם יעקב ולא היה להם פנאי להתיעץ עם יעקב, **"ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד"**, העצב הוא על דבר רע שקרה לו בבחינת עצמו, מבלי שיבקש נקמה משום אדם, והחרון הוא על מי שעשה נגדו עולה ויבקש נקמה, והמאמרים מקבילים. **"ויתעצבו** וגו' כי נבלה עשה בישראל, ויחר להם וגו' וכן לא יעשה", כי היה במעשה זה שני ענינים. א] מה שטמא אותה מצד שהוא ערל, שאף אם היה שוכב עמה ברצונה שזה אינה נבלה אצל בני נח, היא נבלה אצל בני ישראל שאי אפשר שתבעל לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לבני ישראל, ועל זה היה העצב על החרפה שקרה להם, ולא היה מצד זה חרון אף על שכם שהוא אינו יודע נמוסי בני ישראל שהערלה חרפה היא להם, וז"ש "ויתעצבו האנשים כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב", שהוא נבלה בדין ישראל מצד שהיא בת יעקב שהערלה מאוסה היא בעיניהם. ב] זאת שנית גוף המעשה שלקחה בחזקה בגזל ובאונס, שזה לא יעשה גם בדין בני נח, על זה חרה להם מאד ורצו להנקם בשכם, כי כן לא יעשה אף בדין ב"נ. וכן פי' הרי"א (מלבי"ם).

מבואר בדברי המלבי"ם ענין גדול, שמה שבני יעקב נקמו משכם, לא היה זה על הפגיעה שפגעו בהם ובמשפחתם, שעל זה כתוב רק "ויתעצבו", אבל לא בקשו להינקם על זה. ומה שהרגו אותם היה בכדי להענישם על העוולה שעשו לפרוץ את הגדר 'שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול' (רש"י בד"ה וכן לא יעשה). וזה בחינת "אֹהֲבֵי ה' שִׂנְאוּ רָע" (תהלים צז, י), שמי שאוהב את ה' אינו יכול לסבול כשאחרים עושים רע, ואינו אומר 'אינהו בדידהו ואנן בדידן'. וגם יעקב לא טען כנגדם שמה שעשו לא היה כדין, אלא טען שזה יכול לגרום לתוצאות שאינם טובות עבורו, שיקומו יושבי הארץ להלחם כנגדו, כמו שכתוב (פסוק ל') "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שִׁמְעוֹן וְאֶל לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי".

וכן ב"מסילת ישרים" (פרק י"ט) ביאר שהקנאה היא מענפי אהבת ה', וז"ל: הענף הג' הוא הקנאה, שיהיה האדם מקנא לשם קדשו, שונא את משנאיו ומשתדל להכניעם במה שיוכל, כדי שתהיה עבודתו ית' נעשית וכבודו מתרבה, והוא מה שאמר דוד ע"ה (תהלים קלט, כא-כב) "הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא וּבְתָקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט, תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים" וגו'. ואליהו אמר (מלכים א' יט, יד) "קַנֹּא קִנֵּאתִי לַה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת" וגו', וכבר ראינו למה זכה בעבור קנאתו לאלקיו, כמאמר הכתוב (פנחס כה, יא) "תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹקָיו וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וכו'. וזה פשוט כי מי שאוהב את חבירו אי אפשר לו לסבול שיראה מכים את חבירו או מחרפים אותו ובודאי שיצא לעזרתו, גם מי שאוהב שמו יתברך לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו ח"ו ושיעברו על מצותיו, והוא מה שאמר שלמה (משלי כח, ד) "עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם", כי אותם שמהללים רשע ברשעתו ולא יוכיחו על פניו מומו, הנה הם עוזבי התורה ומניחים אותה שתתחלל ח"ו. אך שומריה המתחזקים להחזיקה ודאי שיתגרו בם לא יוכלו להתאפק ולהחריש וכו', כי זהו תוקף האהבה שיוכל להראות מי שאוהב את בוראו באמת, ואומר (תהלים צז, י) "אֹהֲבֵי ה' שִׂנְאוּ רָע".

הרי שזו היתה מעלת פינחס, שלא היה יכול לסבול את מעשה זמרי וקינא את קנאת ה', וזכה ע"י זה להיות כהן. ובמדה זו עצמה זכו הלוים, כשאמר משה "מִי לַה' אֵלָי", אז "וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי" (כי תשא לב, כו) - להעניש את מי שנשתתף בחטא העגל. זהו עבד ה' שאוהב את אדוניו, שאינו יכול לסבול שום רע כלפי ה'. וכן עשו בניהם אחריהם, אלו החשמונאים הכהנים שקמו להלחם כנגד היונים והמתיונים - אוהבי ה' שנאו רע.

וכן כתב השערי תשובה (ג, נט): 'מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתיצבים על דרך לא טוב ומושכי העון, הרי הוא נענש

מפשעיהם לכל חטאתם ועובר בלאו שנאמר "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (ויקרא יט, יז). וכל מי שהוא לשם ית' ימסור נפשו על קדושת השם שנאמר (כי תשא לב, כג) 'מי לה' אלי "מִי לַה' אֵלָי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי", ונאמר (בלק כה, ז) "וַיַּרְא פִּינְחָס וכו' וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ". וחובה על כל ירא, אף כי [-וכל שכן] אוהב טהר לב, להעיר קנאה כי יראה והנה יד שרים וסגנים במעל.

והנה אף שהרבה פעמים אין הדבר בידינו להחזיק במחלוקת להעניש עושי רשעה וללחום עמם, וצריך לסבול רשעתם, ויש כמובן מצבים שונים בנידון זה האם לסבול וכמה לסבול. כל זה הוא לענין הנהגה למעשה, אבל בלב ודאי שאין הסבלנות מדה טובה בענין זה, אלא כל רשעות צריכה להיות בעיניו דבר מתועב אם רק נוגעת אהבת ה' בלבו.

ובענין זה יכול האדם למדוד את עצמו ומדריגתו באהבת ה', ולראות אם הוא עולה במדריגה, שיראה כמה היה שונא רע מקודם, וכמה הוא שונא רע כעת, דככל ששונא את הרע יותר, יש בדבר סימן שאוהב את ה' יותר. (עץ החיים)

"וַיֹּאמֶר שִׁכֶם אֶל אָבִיהָ וְאֶל אַחֶיהָ אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵיכֶם"

(בראשית לד, יא).

לכאורה תמוה סגנון דיבורו של שכם שאמר לאחי דינה "אמצא חן בעיניכם", הרי לקח אותה בעל כרחם ולמורת רוחם, והלוא לחוצפה ועזות מצח ואף לשיגעון יֶחְשַׁב לאדם שיעשה מעשה שלא כרצון חברו ואחר כך יפנה אליו בלשון חנופה כאילו לא ארע דבר.

ולהבנת חוצפתו הטיפשית יש להקדים מעשה בעל מוסר השכל נפלא מפי המגיד הירושלמי הגאון רבי שלום שבאדרון זצ"ל שסיפר על עצמו שהלך פעם ברחוב וראה אנשים מסתכלים לתוך בור, והתקרב גם הוא לשפת הבור לראות מה מעניין את האנשים שם, וראה שהבור הוא תעלת מי שופכין עירוני המעלה סירחון נורא ואיום, ובתוך הבור המזוהם יושב ערבי שחור עור ואוכל את לחמו בהנאה כמי שיושב בחדר ביתו המפואר.

ובראותו זאת נענה המגיד ואמר ללמוד ממעשהו של הערבי מוסר השכל לעבודת ה', שכמו שאנו רואים כאן שכאשר אחד שרוי בתוך הצחנה והזוהמא הריהו מתרגל לאוירה המזוהם עד שלא חלי ולא מרגיש כלל שהוא חי בתוך הסירחון, כך היא המציאות כלפי כל דבר שבקדושה שהאדם המרגיל עצמו בעבירות רח"ל, הריהו מאבד ומכהה ההרגשים שלו עד שתוך זמן קצר אינו מרגיש כלל שחוטא הוא ואינו רואה בעצמו שום חיסרון או דופי.

וזהו ההסבר בדיבוריו של שכם בן חמור, שהוא היה מורגל ושטוף בזנות רח"ל עד שלא הרגיש ולא ראה שום חיסרון לתפוס נערה מביתו של אדם אחר בעל כרחו, ולא הבין כלל שיש לו לפחוד או להתבייש מאביה ואחיה, ועל כן לא נמנע מלפנות אליהם בלשון חנופה.

ועד"ז מספר בספר "חובות הלבבות" על חכם אחד שעבר ברחובה של עיר בלוויית תלמידו וראה נבילה מסרחת מונחת על הארץ, והיה התלמיד סותם אפו מחמת הסירחון, ואילו החכם הלך כמי שאינו מרגיש הסרחון, ולאחר זמן מה עברו על יד בעל גאה ואז היה התלמיד הולך כלא היה ואילו החכם סתם אפו כמי שמרגיש סרחון, ונענה לתלמידו, שהסרחון הזה שנודף מהאיש בעל העבירה גרוע יותר מזו הנבילה, שהחטאים מעלים סירחון הרבה ממנה.

ווה פשוט שלא נשתנתה המציאות גם בימינו אלה, ובודאי שכל בעל עבירה מעלה סירחון רוחני לעדיני הנפש ומה שאין אנו מרגישים זאת הוא מפני שלדאבוננו הורגלנו לכך רח"ל ואין אנו במדרגה גדולה כזו לחוש הצחנה שהעבירה מדיפה. (משחת שמן)

"וְאֶת חֲמוֹר וְאֶת שְׂכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי חָרֶב" (בראשית לד, כו).

בענין חיוב הריגת בני שכם ובדין בן נח שגזל את הנפש

הנה כתב הרמב"ם (מלכים פ"ט לד, הי"ד) שכל בעלי שכם התחייבו מיתה, שהרי שכם גזל את דינה והם ראו וידעו ולא דנוהו. הרי מבואר דבני שכם התחייבו מיתה משום דבן נח נהרג על גזל הנפש, וכן כתב הרמב"ם (שם ה"ט) שבן נח חייב על הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש. וציין הכסף משנה שם דמקורו בסנהדרין (נז, א), דמבואר שם דבן נח חייב על לקיחת יפת תואר במלחמה, ופירש רש"י (ד"ה על הגזל) 'יפת תואר הוי נמי גזל, שגוזלין את אשתו במלחמה'. ומשמע מדברי רש"י דרק באשת איש שייך איסור גוזל נפש דגוזלה מבעלה, אבל בפנויה ליכא איסור של גוזל את הנפש. אבל מהרמב"ם הנ"ל שכתב שבני שכם התחייבו על דינה, מבואר דאף בפנויה חייבח.

ועיין ב"ערוך לנר" (בסנהדרין, על רש"י שם) שהעיר, מדוע נקט רש"י דווקא 'אשתו', והלא דין יפת תואר נוהג גם בפנויה. ותירץ, שבפנויה לא שייך איסור גזל כיון שאינה שייכת לאיש, ולא מצינו זכות לאב בבתו בעודה קטנה אלא רק בישראל ולא בעכו"ם. אולם לפי הרמב"ם הלז, שייך גזל גם בפנויה, שהגזילה היא במה שגוזלין אותה עצמה. וכן כתב ב"מנחת חינוך" (מצוה לה אות כב ד"ה ודע) להוכיח מדברי הרמב"ם.

ויש לעיין היכן נצטוו בני נח על גניבת נפש, דבסנהדרין (נו, ב-נז, א) מצינו שני לימודים על איסור גזילה לבני נח, דרבי יוחנן יליף ממה שנאמר (בראשית ב, טז) "מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל", ולא מן הגזל, ותנא דבי מנשה יליף ממה שנאמר (ט, יג) "כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם", כירק עשב ולא כירק גינה. והרי לימודים הללו הם רק לגבי גניבת ממון, ואם כן מנלן דנצטוו על גניבת הנפש. ולכאורה צריך לומר, דלתרווייהו נכלל גוזל הנפש בגזילת הממון, דיסוד של שניהם אחת היא - לקחיחת דברים של אחרים שלא ברשותם. (גיצי אורה)

"וַיְהִי חִתַּת אֱלֹקִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב" (בראשית לה, ה).

בפרשתנו מתואר איך ששני בני יעקב שמעון ולוי באו על העיר שכם והרגו בה כל יושביה הזכרים ביום אחד, ולאחר המעשה הזה ציוה הקב"ה על יעקב (לה א) "קום עלה בית אל ושב שם", ואחר הציווי הזה נכתב שהורה יעקב לבניו (פסוק

ב) "הָסִרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם", ולאחר מכן נסעו לדרכם, והכתוב מתאר (פסוק ה) שאנשי העיירות הסמוכות לא נקמו על הריגת העיר שכם אלא "ויהי חתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב".

והנה הקשה המלבי"ם שלכאורה מקומו של פסוק זה הוא מיד אחרי שהרגו את אנשי שכם, ולמה הפסיק הכתוב בענין ציוויו של יעקב לביתו על הסרת אלוהי הנכר. וביאר, שע"י שבני יעקב הכינו לבבם אל ה', ויראו מה', התפשטה יראה זו והפילה יראה על כל הערים, וזהו "ויהי חתת אלוקים" היינו שיראת אלוקים שיראו בני יעקב התפשטה "על הערים אשר סביבותיהם".

ועל דרך זה איתא בספר "תורת אבות" לפרש את הפסוק הנאמר בעת שהלך יעקב לקראת עשו אחיו (לג, ג) "וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו", שההשתחויה לא היתה לעשו הרשע, אלא שהשתחוה והכניע עצמו להשי"ת, והתעמק בעבודת ההתבטלות וההכנעה פעמים מספר עד שהשפיעה פעולתו על לב עשו הרשע, ונהפך לבבו בקרבו לאהבה אותו להתבטל לפני כח הקדושה שביעקב.

(משחת שמן)

✣

"פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ" (בראשית לה, יא).

בשעה שהוסיף הקב"ה ליעקב את השם 'ישראל', ברכו "פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו" ופירש רש"י: "גוי וקהל גוים - שעתידים בניו להקריב בשעת איסור הבמות כגוים בימי אליהו.

ויש לתמוה מה ענין להקרבה בשעת איסור הבמות לכאן, כשעומד ומברכו בברכות מאליפות הללו.

ולהבין הענין נקדים לבאר מהות העוון שחטאו בו נביאי הבעל, דהנה בסיפור הדברים שם מספר הכתוב (מלכים א יח, לא) הסדר איך בנה אליהו את המזבח וכתיב "וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ", ויש לתמוה שלא מצינו בשום מקום כשמזכיר הכתוב י"ב השבטים בני יעקב שיאריך בלשון הזה לפרש מקור שם ישראל.

ובספר החינוך (מצוה תק"י) מבאר הענין באריכות דברים וזה תורף לשונו הנעים: כי ה' בחסדיו יְשַׁנֶּה מערכת הכוכבים ויבטל כח המזלות להטיב לחסידיו, והענין הוא כי ידוע שאנחנו עם הקודש אין אנו מונהגים תחת כוכב ומזל, אלא ה' הוא נחלתנו כאשר דבר אלינו, וכענין שמצינו באבות ששם הקב"ה מעלתם למעלה משרי מעלה, כענין שכתוב ביעקב (לב, כט) "לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל", כלומר שעשאו השי"ת שר על השרים, וכן יצחק נקרא ישראל שנאמר (מו, ה) "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן", וכן אברהם נקרא ישראל כמו שאמרו במדרש (ב"ר סג, ג) אברהם נקרא ישראל שנאמר (שמות יב, מ) "וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וזהו מה שאמר הכתוב בענין מחלוקת הנביא אליהו עם נביאי הבעל הלשון הזה "כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ", שהוא היה מוכיחם למה היו פונים לעבוד את הכוחות והמזלות, ומניחין עבודת האדון ה' צבקות אשר בידו לבטל כל פעולת הכוחות והמזלות, וכענין שעשה באבות ששם המזלות תחת ידם, כמו שעשה את יעקב שר על שרים לשנות מערכתם וכוחם בזכותו, והתכוון להורות להם המעלה שלהם שאף הם בהיותם בני ישראל גם הם שרים על שרי מעלה, ועל כן היה ראוי להם שלא לעבוד בלתי ה' לבדו, ע"כ.

ומובן לפי זה מדוע הזכיר השי"ת ליעקב כאן על האיסור שיעברו בניו בשעת הבמות, מפני שהתוכחה המגולה שיוכיחם אליהו הנביא בשעת חטאם תהיה על משקל מעלתו הגדולה שקיבל עכשיו, שמאז והלאה יש במעלת כל בני ישראל לבטל הכוחות והמזלות של שרי מעלה.

והמורם לנו לענין עבודה נמצאנו למדים, שכאשר בני ישראל עובדים את ה' כראוי, יש להם הכח והחוזק לבטל את כוחות הטומאה והרע השורים בעולם, ולכלותם כליל שלא יוכלו להזיק ולצער שום בריה בני ישראל. (משחת שמן)

✣

"וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֵת כָּל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו" (בראשית לו, ו).

רוחניות נקנית בעמל וביסורין

'ומדרש אגדה, מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזרה "כי גר יהיה זרעך" המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר' (רש"י פסוק ז).

בפשוטו היה נראה שֶׁעֵשָׂו עשה דְבר חכמה לברוח כדי שלא יצטרך לגלות. אבל באמת יש בזה ענין עמוק, דאיתא בחז"ל (ברכות ה, א) 'שלשה דברים נקנין ביסורים תורה וארץ ישראל והעולם הבא', והיינו שכדי לקנות תורה צריך יגיעה ועמל, ולחזור על ענין אחד הרבה פעמים עד שמבינו על בוריו (ועי"ז הוא מתענג בלימודו), וזוכה לכתרה של תורה. וכדי לזכות לארץ ישראל ולהתקרב אל הקב"ה, הוצרכו לשיעבוד מצרים. וכדי לזכות לעולם הבא צריך קודם לעבוד בעולם הזה, ולעבור מצבים קשים ונסיונות.

והביאור בזה הוא דשלשה ענינים אלו הם ענינים רוחניים, וכדי לזכות לרוחניות צריך לבטל הגשמיות, דע"י חורבן הגוף יש בנין הנשמה. וזהו החילוק בין עשו ליעקב, שעשו רצה במנוחה ולא רצה להתייגע אף כדי לזכות לדברים רוחניים, וכן עשה במכירת הבכורה שמכר בכורתו בשביל הנאת רגע של קערת עדשים. אבל יעקב היה רואה את הנולד, והבין שכדאי לאדם להצטער ולהתייגע עכשיו כדי להגיע להנאה רוחנית וטובות נצחיות. וזה לימוד גדול לנו לזכור שאדם לעמל יולד וכל ההתחלות קשות, אבל על ידי עבודתו יזכה לטובה האמיתית. (עץ החיים)